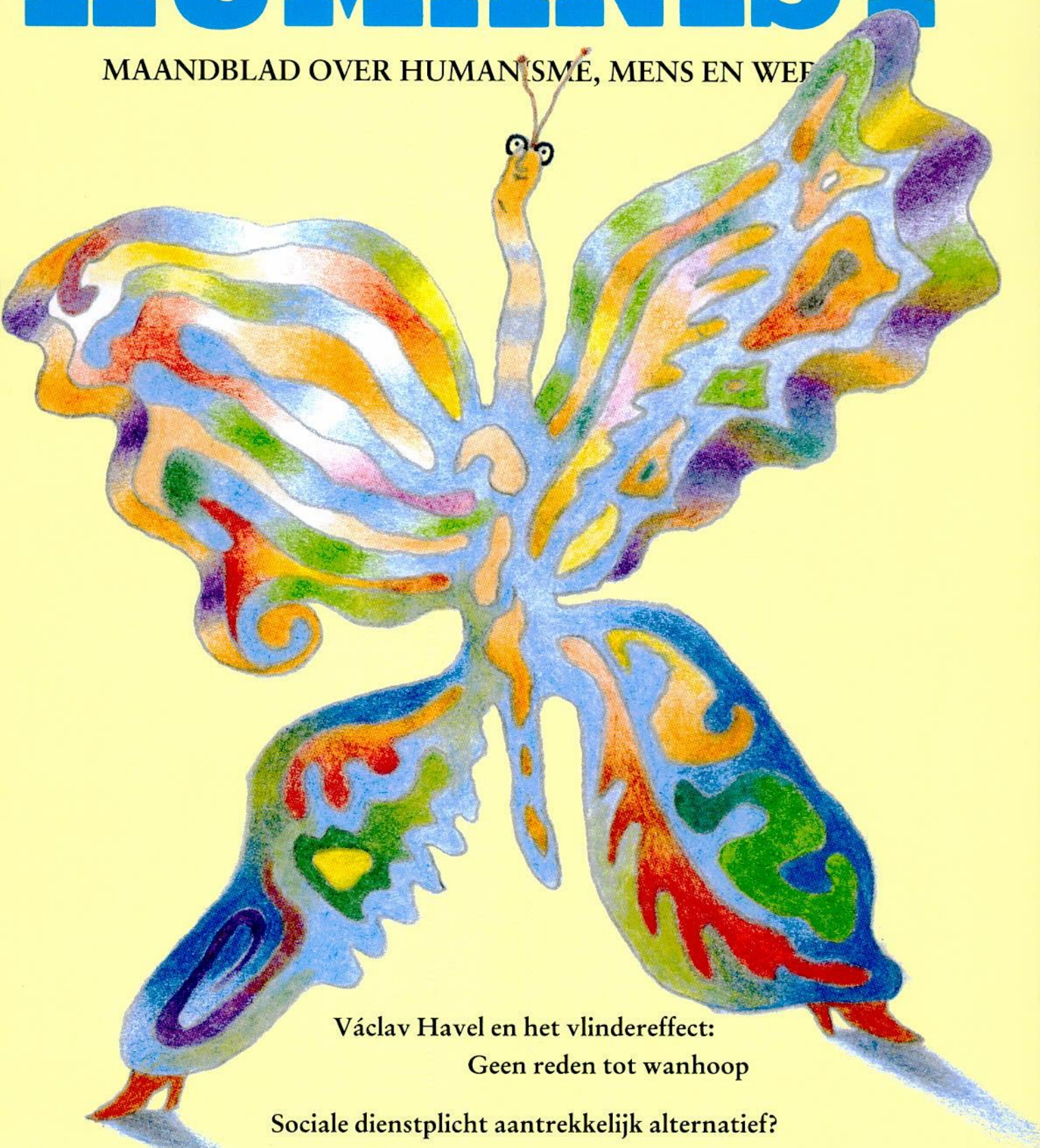

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Václav Havel en het vlindereffect:
Geen reden tot wanhoop

Sociale dienstplicht aantrekkelijk alternatief?

Prostitutie: het mag er niet wezen, maar het moet er toch zijn

Slavenka Drakulić en de binnenkant van de oorlog

NUMMER 4 APRIL 1993 PRIJS: f 4,75

HUMANIST

IS EEN UITGAVE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

48-STE JAARGANG
NUMMER 4
APRIL 1993

Redactie-adres:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145.

Redactie-secretariaat:
Alice Dessens (tst. 307)

Kantooradres:
Nieuwegracht 69A,
3512 LG Utrecht.
Fax: 030 - 367104

Redactie:
Hes van Huizen (hfdred)
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving:
Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht BV

Redactiecommissie:
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Marc Hermesen

Abonnement:
Een jaarabonnement kost f 37,50
Bel 030 - 318145 (Toestel 318)
Leden van het
Humanistisch Verbond
ontvangen het blad gratis.

Advertentietarieven:
De tarieven van febr. 1988
zijn van kracht. Een folder
is op aanvraag verkrijgbaar.

Tekening omslag:
Sylvia Weve

**HET VOLGENDE
NUMMER**
VERSCHIJNT BEGIN MEI.
KOPIJ VOOR DIT NUMMER
MOET UITERLIJK 13 APRIL
IN HET BEZIT VAN DE REDACTIE
ZIJN

OMDAT JE SAMEN NU EENMAAL MEER KUNT DAN ALLEEN!

Zolang er mensen bestaan, vragen zij zich af wat ze op de wereld doen. Lange tijd kwam daar maar één soort antwoord op: het had te maken met 'God'. Bijna iedereen geloofde immers in het bestaan van hogere machten en in een hierna-maals.

Tegenwoordig is dat voor veel mensen anders. Zij zoeken de zin van het leven in het leven zelf. Niet een hogere macht of een macht buiten de mens is bepalend, maar de mens zelf.

Het humanisme gaat er vanuit dat de mens niet alle weet van het leven en de wereld kan hebben. Daarom moeten we ook niet zoeken naar onvindbare antwoorden. Het is aan de mens zelf om te bepalen hoe in het leven te staan. Het leen wordt door humanisten dan ook niet bij voorbaat zinvol of zinloos geacht. Door ons doen of laten, door de keuzes die we maken, geeft de mens er zelf betekenis aan.

Zo'n twee miljoen Nederlanders herkennen in het humanisme hun eigen ideeën. De meesten staan er echter niet zo bij stil. Zij vinden hun kijk op het leven min of meer vanzelfsprekend en hebben er nooit bij stilgestaan die humanistisch te noemen. Maar op belangrijke momenten in het leven, als ze worden geconfronteerd met de zin van alles, herkennen ze toch zichzelf in het humanisme.

Dat wil nog niet zeggen dat daarmee de stap naar het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond is gezet. Humanisten schrikken er juist voor terug om ingelijfd te worden in een instituut op grond van een overtuiging. Daar staat tegenover dat het Humanistisch Verbond voor belangrijke waarden staat: het gaat uit van het recht op

zelfbeschikking van ieder mens, het komt op voor gelijkheid en emancipatie en verzet zich tegen onderdrukking, dogma's en taboes. Het HV behartigt daarmee de belangen van humanisten in de samenleving, en omdat je samen nu eenmaal meer kunt dan alleen, wil het HV zo veel mogelijk mensen verenigen die zich in het humanisme herkennen. Dan wordt de stem van het Humanistisch Verbond ook beter gehoord.

Voor de leden wil het Humanistisch Verbond ook een inspiratiebron en ontmoetingsplaats zijn. Activiteiten van het HV zijn: lezingen, discussies en bijeenkomsten op het gebied van emancipatie, (humanistische) filosofie en ethiek; scholing en vorming; humanistische uitvaartbegeleiding; het verzorgen van publikaties over humanisme. Eén van die publikaties is het maandblad Humanist, het tijdschrift dat u op dit moment leest. De Humanist belicht de levensbeschouwelijke kanten van mens en wereld. Ook is er veel aandacht voor actuele maatschappelijke vraagstukken en ethische onderwerpen die het overdenken waard zijn. Boeiende mensen worden aan de tand gevoeld over hun normen, waarden en drijfveren. Naast al deze serieuze zaken is er ook ruimte voor ironie en humor.

U kunt u opgeven als lid van het Humanistisch Verbond of als abonnee van het maandblad Humanist door te schrijven naar:

Humanistisch Verbond,
Postbus
114, 3500 AC
Utrecht, of te
bellen: 030-
318145.

In dit nummer

Geen reden tot wanhoop

We moeten af van het arrogante idee dat de wereld een puzzel is die wij alleen maar hoeven te leggen. Wat weten wij nou eigenlijk echt van de wereld af? We moeten geloven in het vlindereffect: dat de onbeduidende vleugelslag van een vlinder ergens op onze aardbol een tyfoon kan veroorzaken. Uitspraken van Václav Havel, schrijver en voormalig president van Tsjechoslowakije in een rede die hij vorig jaar in Davos hield. In deze Humanist de integrale tekst.
pagina's 10/11/12/13

Leve de sociale dienstplicht?

Zou het een goede zaak zijn om sociale dienstplicht in te voeren? Er zijn voors en tegens. En zou het dan vrijwillig moeten gebeuren, of worden opgelegd? Socioloog Paul Schnabel is voorstander. Zo kan voldoende zorg worden geboden en de jeugdwerkloosheid worden bestreden.
pagina's 6/7

Veel Afrika in april

De hele maand april voert HIVOS, het Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking, campagne voor een andere kijk op het Afrikaanse continent. Daar heerst niet enkel hongersnood, oorlog en dood. Daar is het land niet alleen dor en droog. Zo zijn veel Afrikaanse landen bezig met een duurzame ontwikkeling. En is Ethiopië soms weer prachtig groen. HIVOS biedt veel Afrika in april.
Lees, luister, kijk, ontmoet.
pagina's 20/21

De binnenkant van de oorlog

De Kroatische journaliste Slavenka Drakulić laat in haar boek 'Balkan-Express' de andere kant van de oorlog zien. De

alledaagse gebeurtenissen van gewone burgers. Ze beschrijft de verandering die plaatsvindt in hoofd en hart, in het diepste zelf van mensen. En ook zij blijft niet immuun voor het oorlogsvirus. Recensie van een eerlijk verslag van een oorlog die nog woedt.
pagina's 17/18/19

Prostitutie erkennen

De positie van de prostitutie in de Nederlandse samenleving is nogal dubbel: het mag er niet wezen, maar het moet er toch zijn. Nu de wet gewijzigd gaat worden, wordt het hoog tijd om prostitutie te erkennen als beroep. Stelt het Humanistisch Studiecentrum in de uitgave 'Emancipatie van de prostitutie'.
pagina's 14/15/16

En verder

Brieven - pagina 4
Wereldse zaken - pagina's 5/9
HOS-programma's - pagina's 22/23
RTV-catalogus - pagina 24
Congres-nieuws - pagina 25
HV-activiteiten - pagina's 26/27

Brieven zijn welkom.
Houdt u het wel kort. De
redactie behoudt zich
het recht voor om
brieven in te korten of
niet te plaatsen.

Wereldvrede

In de Humanist van februari constateert Maarten van Traa hoe de vreugde over de afloop van de Koude Oorlog is omgeslagen in vertwijfeling en walging door de toestand in het voormalig Joegoslavië. De vraag is hoe die omslag heeft kunnen plaatsvinden, waardoor de situatie op de Balkan volledig uit de hand is gelopen. Voor beantwoording van die (kern)vraag is het zaak oog te krijgen voor een andere betekenis van de beëindiging van de Koude Oorlog, dan welke ons door hogerhand wordt aangepraat. Een andere betekenis die duidelijk wordt door de val van de Berlijnse muur in een historisch, in plaats van een financieel-economisch of tijdgebonden, perspectief te plaatsen. Zonneklaar zal dan blijken dat de 'wende' niet als een overwinning van het liberalisme over het communisme en daarmee van de vrije-markteconomie moet worden gezien, maar als de onstuimige overgang van de Koude Oorlog naar de Warme Vrede. Daaronder versta ik de wereldvrede, onder de vlag van de grondig gereorganiseerde VN. De reorganisatie, waardoor onze volkerenorganisatie kan uitgroeien van een krachteloos mondiaal praatcollege gedomineerd door de VS tot een gezaghebbend politiek wereldforum met bovenationale bevoegdheden. Een VN-wereldraad die daawerkelijk bij machte is de wereldproblemen het hoofd te bieden en de strijdende partijen tot rede te brengen en te verzoenen. De vraag is alleen welk VN-lid het initiatief voor die reorganisatie moet nemen. Als machtigste en daardoor als voorbeeld strekkend land, zijn de VS daartoe het meest

aangewezen. Helaas is echter niet te verwachten dat de regering Clinton uit eigener beweging haar leidende rol op het wereldtoneel zal prijsgeven. Op indirecte wijze kan zij daartoe evenwel gedwongen worden door onze volksvertegenwoordiging. Die kan namelijk onze regering opdragen zich binnen de VN in alle openheid sterk te maken voor een 'algemene VN-conferentie ter herziening van het VN-handvest'. De conferentie die officieel al in 1955 had moeten plaatsvinden, maar destijds onder druk van de toenmalige Sovjet Unie is uitgesteld 'tot een daartoe geschikt tijdstip'. Dat is nu aangebroken door het uiteenvallen van het oostblok. Anno 1993 kan daardoor eindelijk ernst worden gemaakt met het besluit dat wij 'als mensheid' in '45 bij de oprichting van de VN hebben genomen: "Komende geslachten te behoeden voor de gesel van de oorlog". Het besluit tot wereldvrede dat 48 jaar na dato beklonken kan worden, mochten onze geachte afgevaardigden tenminste vereid zijn om als 'ware volksvertegenwoordigers' het partijbelang ondergeschikt te maken aan het algemeen belang.

Wouter ter Heide
(Langenholtte)

Afhankelijkheid

Ik erger me nogal aan de ingezonden mededelingen op de achterkant van de Humanist met teksten als '... verdriet slijt niet vanzelf. Daar heb je anderen bij nodig'. Waarom zouden mensen dat niet vaak alleen afkunnen? Met zulke teksten wordt afhankelijkheid gekweekt, ook bij de potentiële helpers: het trekt mensen aan die er een aangenaam gevoel aan ontlelen onmisbaar te zijn en het versterkt dat soort gevoelens. Veel mensen hebben er juist behoefte aan met rust te worden gelaten. En dat (internationaal erkende) recht hebben ze ook. Aan die behoefte en aan dat recht wordt echter in het algemeen maar bitter weinig aandacht besteed.

Bert van Hekezen
(Amsterdam)

Rushdie

Geroerd en ook wel kwaad over de toestand van deze schrijver. Hij moet in een week tijd dertien keer verhuizen in Engeland. Rushdie heeft veel landen bezocht en ook Nederland zegde steun toe. Is er nog iemand die dit geloofd? Dat ons land voorvechter is voor mensenrechten? Al schrijf ik zelf voor Amnesty. Zijn we een voorbeeld van verdraagzaamheid? Ik hoop het, maar ik betwijfel het.

Miep Peeters-Metselaar
(Oost-Souburg)

Bestaansrecht

Er is helemaal niet zoiets als bestaansrecht voor de mensheid. Aan wie of wat zouden we dat recht moeten ontlelen? Wij hebben ons dat recht gewoon toegeëigend. Het aardse leven is bij toeval ontstaan. De mens is het 'topproduct' van evolutionaire processen. Dat kun je betreuren of toejuichen. Maar we zijn er nu maar eenmaal. Hieraan zijn geen morele waardeoordelen aan te verbinden. En al helemaal geen rechten. Er wordt nogal wat gezwateld omtrent het idee dat het rampzalig zou zijn als de mensheid zou uitsterven. Dat heb ik nooit goed begrepen. Het lijkt mij een zegen. Voor de mensheid, bedoel ik. Voor de goede orde: dat hoeft niet gewelddadig te geschieden: we houden gewoon even op met onze procreatie. Na wat jaren zijn onze snelwegen geheel vergrast - dat lijkt me een immens mooi gezicht - helaas zal ik het niet meer kunnen zien.

H. de Klonia
(Heerhugowaard)

FOUTJE!

In het vorige nummer van de Humanist is in de tekst van het interview met Frank Bovenkerk een hinderlijke fout geslopen. Onder de foto op pagina 15 stond abusievelijk 'allochtonen' waar 'autochtonen' had moeten staan. Onze excuses!

PROEFABONNEMENT GROOT SUCCES

De proefabonnementsactie - waarbij geïnteresseerden drie nummers van de Humanist op proef kunnen nemen voor een tientje - was in vergelijking met vorig jaar een groot succes. In totaal namen 3747 mensen een proef met het maandblad. Zo'n 10% (357) nam daarna een gewoon abonnement op de Humanist en 2% (68) werd lid of medelid. (Ter vergelijking de cijfers van vorig jaar: toen namen 1661 een proef voor een tientje, daarvan gingen 147 door met een regulier abonnement en 59 werden lid of medelid van het Humanistisch Verbond).

Ook de verkoop van het speciale winternummer over het thema 'lust' was boven verwachting. Per giro werden er tot nu toe 3008 exemplaren besteld

en via de losse verkoop in kiosken en boekhandels werden er 2900 verkocht (er waren in totaal 3500 verspreid). Van deze kopers van het blad namen tot nu toe 92 een abonnement op de Humanist en 44 werden lid of medelid. De Humanist telt nu meer dan 4000 losse abonnees (die dus geen lid zijn van het HV).

MENSENRECHTEN LANGS MEETLAT

Op 27 mei organiseren het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) en de FNV van 12.00 uur tot 23.00 uur een grote mensenrechtendemonstratie in het Amsterdamse Paradiso. De manifestatie vindt plaats aan de vooravond van de Wereldconferentie Mensenrechten die in juni in Wenen zal worden gehouden. In een gevarieerd programma met veel informatie, discussie en cultuur zullen mensenrechten van vrouwen en vakbondsrechten centraal staan. Het HOM en de FNV zullen actiepunten presenteren voor de Wereldconferentie. U kunt zich voor deze manifestatie aanmelden door een kaartje te sturen naar FNV, ter attentie van Bert Simons, Postbus 8456, 1005 AL Amsterdam. U ontvangt dan een manifestatiekrant met achtergrondinformatie en het definitieve programma. Meer informatie bij het HOM: Ellen Verwiel of Winde Evenhuis, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel. 030-318145.

Nieuwe huisstijl voor Humanistisch Verbond

Het oude logo
van het HV

Humanistisch Verbond

Het Humanistisch Verbond heeft een nieuwe huisstijl. De verhuizing van het Landelijk Humanistisch Centrum in februari was een geschikt moment voor de introductie. Maar de echte reden voor een nieuwe huisstijl is dat het Humanistisch Verbond zich wil presenteren als een eigentijdse organisatie overkomen: meer open, beweeglijker, aantrekkelijker voor een breder publiek. Dat is een gevolg van de koers die de vereniging twee jaar geleden inzette. Dus een nieuw gezicht voor een zich vernieuwend Verbond.

Het oude logo van het Humanistisch Verbond werd in de jaren zestig in gebruik genomen. Maar kleur, maatvoering en bijpassende belettering werden niet eerder dan begin jaren tachtig helemaal vastgelegd. Vanaf die tijd is er pas sprake van een echte huisstijl. Het logo werd overgenomen door tal van humanistische zusterorganisaties in binnen- en buitenland. Het stelt een menselijk figuurtje voor - de mens staat immers centraal in de humanistische levensbeschouwing. Strak gestileerd, donkerblauw van kleur. Ernstig en gedegen: een humanist die pal staat voor zijn overtuiging. Misschien zelfs wel onbuigzaam, en zo ongewild een afspiegeling van een verzuild tijdperk. Want het Humanistisch Verbond was in de eerste plaats spreekbuis en belangenbehartiger voor bewust buitenkerkelijken. Het ging om een eigen plek

in de Nederlandse samenleving. 'Humanisme is niet niks', luidde toen de slogan. Dat klinkt ons nu veel te verdedigend in de oren.

Het nieuwe logo is niet iets totaal anders maar duidelijk afgeleid van het oude logo. Maar is de vorm vloeiend en de kleur is lichtblauw. Het oogt lichtvoetiger. Nog steeds een humanist, daarover bestaat geen twijfel. Maar meer in beweging. Deel uitmakend van een samenleving waarin normen en waarden openlijker ter discussie staan. De naam van de nieuwe letter is 'Frutiger' en de kleur heeft de code 'PMS 320'.

Het basisontwerp van het logo is van Kees Schreuders. Het eindontwerp en de verdere uitwerking in allerlei toepassingen van Nettie Ouwerkerk. Beide vormgevers hadden de opdracht om te vernieuwen zonder een totale breuk met het verleden. Want al leven we nu in een andere tijd, er is geen reden om het verleden en de ontstaansgeschiedenis van het HV te ontkennen. Bovendien was de grote bekendheid van naam en beeldmerk bij het publiek een praktische overweging. De opdracht aan de vormgevers was om op de deze herkenbaarheid voort te bouwen. De opdracht die het Humanistisch Verbond zich zelf heeft gesteld is om in beleid en praktisch handelen te tonen wat vernieuwing en grotere openheid betekent. (F.S.)

Het nieuwe
logo van het HV

Humanistisch
Verbond

Paul Schnabel

Sociale dienstplicht aantrekkelijk alternatief

Overall tekorten: er zijn te weinig (leerling)-verpleegkundigen, te weinig ziekenverzorgenden, te weinig begeleiders. Waar tekorten zijn, is er ook altijd van alles teveel: er zijn te veel en steeds meer chronisch zieken, demente bejaarden, psychiatrische patiënten, geestelijk en lichamelijk gehandicapten. De klachten zijn bekend: de werkdruk is te hoog en de salarissen zijn te laag, er zijn te weinig bedden en de zorg is te duur, het ziekteverzuim blijft hoog en tegen *burnout* is de uitzendkracht de enige remedie.

Het is duidelijk dat dit de komende jaren allemaal alleen nog maar erger zal worden. Zelfs al zou het personeelsverloop plotseling ophouden en het ziekteverzuim tot praktisch nul dalen, dan nog zullen demografische ontwikkelingen ervoor zorgen dat de zo behaalde winst toch altijd weer wordt ingehaald. De gemiddelde levensverwachting neemt nog steeds toe, dat geldt zowel voor gezonden als voor zieken en gehandicapten, maar voor het eerst worden we geconfronteerd met de situatie waarin een steeds groter aantal mensen gedurende een steeds langere tijd op steeds toenemende hulp van anderen aangewezen zijn. 1% van de Nederlandse bevolking is opgenomen in een instelling voor gezondheids- of welzijnszorg, misschien 2% is aangewezen op min of meer permanente zorg thuis en nog eens een veelvoud daarvan heeft regelmatig zorg nodig.

Hoe je dat ook indeelt of verdeelt, de totale zorglast voor de samenleving wordt niet minder, maar meer. De kosten daarvan zijn enorm. Ruim 5% van de Nederlandse bevolking is 75 jaar en ouder, 25% van de kosten van de gezondheidszorg worden bij deze leeftijdsgroep gemaakt. Nog extremer ligt dat bij de bevolking van 85 jaar en ouder: 1% van de bevolking staat hier voor 7,5% van de kosten van de gezondheidszorg. Per hoofd van de bevolking van 85 jaar en ouder wordt gemiddeld al meer aan zorg uitgegeven dan aan AOW.

Het beleid is er de laatste jaren steeds meer op gericht geweest de beschikbaarheid van zorg terug te dringen. Gebrek aan mankracht maakt dat beleid succesvoller dan alleen door financiële maatregelen, beddenstops en scherpere indicatiecriteria mogelijk zou zijn geweest. Toch is het de vraag of de oplossing voor het nog altijd knellende probleem niet eerder in meer dan in minder mankracht moet worden gezocht. Goedkopere mankracht, dat wel, gemakkelijker beschikbaar en minder geprofessionaliseerd. Ik denk dan niet aan vrijwilligers - zoveel van de zorg is al een taak van 'vrijwilligers', gebonden door gevoel of morele verplichting maar aan 'rekruten'. Sociale dienstplicht dus.

Weinig begrippen zijn minder populair. Ik ben er al eens door een voorzitter van een adviesraad voor afgehamerd en CDA-fractievoorzitter Brinkman heeft er ook niet veel handen voor op elkaar gekregen. Het lijkt wel of ieder-

een zo blij is dat de militaire dienstplicht nu te slapen wordt gelegd, dat niemand het idee van die andere dienstplicht tot leven gewekt wil zien. Dat is kortzichtig, want alles wijst erop dat het in de komende jaren financieel en personeel steeds moeilijker zal worden in de behoefte aan vooral zorgverlenend personeel te voorzien. Juist gezien de slechte honorering van dit type werk zullen stijgende werkloosheidscijfers maar zeer ten dele soelaas kun-

nen bieden en ondertussen blijft de zorglast stijgen.

Een vorm van sociale dienstplicht kan in de gezondheidssector - en ook in andere sectoren waar wel werk is, maar banen te duur zijn of onvervuld blijven - minstens ten dele een oplossing voor een aantal problemen tegelijk bieden. In de eerste plaats gaat het er natuurlijk om oude, gebrekkige en zieke mensen behoorlijk zorg te bieden en als de samenleving daar geen behoorlijke marktprijs voor kan of wil betalen, kan ze daarvoor onder bepaalde voorwaarden in de sociale dienstplicht een behoorlijk alternatief vinden. Niet onbelangrijk is dat via een sociale dienstplicht het maatschappelijke kwaad van de jeugdwerkloosheid of het persoonlijke ongerief van een te korte en te compacte studieduur worden bestreden. Tenslotte is er dan ook nog het argument van de verdelende rechtvaardigheid: een sociale dienstplicht zal zowel op mannen als op vrouwen betrekking hebben.

In de Bondsrepubliek Duitsland bestaat overigens al vele jaren een soort sociale dienstplicht. Bij tienduizenden doen dienstweigeraars - weigeren is in Duitsland heel gemakkelijk en het wordt dan ook door bijna één op de drie jongens gedaan (meer dan 100.000 per jaar) - dienst als ziekenverzorger, begeleider van bejaarden en gehandicapten, huishoudelijke hulp of wat dan ook. Anders dan in Nederland zijn er hele hulpverleningsorganisaties die afhankelijk zijn van de inzet van dienstweigeraars, die hun toegeëld worden. In het algemeen is men er heel tevreden mee en datzelfde schijnt voor veel dienstweigeraars te gelden: ze zouden zelf misschien nooit voor dat werk gekozen hebben, maar werken met mensen is zelfbelonend, zeker als het niet voor altijd en eeuwig is.

Sociale dienstplicht moet anders dan militaire dienstplicht georganiseerd worden. Er zou van alles mogelijk moeten zijn: een deeltijd-aanstelling, extra beloningen voor nachtdiensten of extra zwaar werk, studiebonussen, getuigschriften, groepsaanstellingen, enz., maar financieel zit er niet meer in dan wat nu soldij heet. Vormgeving, logistiek en organisatie zou de overheid vooral niet zelf ter hand moeten nemen. Uitzendbureaus zijn daartoe veel beter in staat. Wie in staat geloofwaardig te maken dat de uitzendkracht de beste werknemer is en dat ook nog weet te doen zonder de eeuwige haat van vakbonden en ondernemingsraden op te wekken, mag commercieel genoeg geacht worden ook de sociaal dienstplichtige het imago van de moderne samaritaan te geven.

prof. dr Schnabel is hoogleraar Geestelijke Gezondheidszorg en Geestelijke Volksgezondheid aan de Universiteit Utrecht

Sociale dienstplicht voor jongeren: vrijlaten of opleggen?

Maar liefst tweederde van alle Nederlanders is voorstander van sociale dienstplicht. Dat blijkt uit een enquête die het NIPO vorig jaar heeft gehouden. Argumenten heeft men genoeg. Zo stimuleert sociale dienstplicht tot zelfstandigheid en appelleert het aan verantwoordelijkheid voor elkaar, voor de zwakken in de samenleving en voor de samenleving als geheel. Verder kunnen jongeren nuttig maatschappelijk werk verrichten dat nu blijft liggen. Ook heeft sociale dienstplicht opvoedkundige waarde en kan het een oplossing bieden voor het tekort aan arbeidskrachten in de maatschappelijke zorg en in de gezondheidszorg. Sociale dienstplicht geeft kansarme jongeren de gelegenheid zich te oriënteren op de samenleving, op de arbeidsmarkt en op zichzelf. Sociale dienstplicht bevordert ook de emancipatie want meisjes krijgen dezelfde kansen als jongens. In tegenstelling tot militaire dienstplicht gaat sociale

dienstplicht uit van gelijke behandeling van jongens en van meisjes.

Maar volgens verscheidene vrouwenorganisaties - en met hen staatssecretaris Elske ter Veld, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid - klopt dat niet omdat vrouwen hun loopbaan al vaak moeten onderbreken voor zwangerschap. Zij stellen dat momenteel de zorg niet eerlijk verdeeld in de samenleving. Immers, opvoeding en kinderopvang komen nog altijd voornamelijk neer op de schouders van de vrouw.

Wim Kuyvenhoven, medewerker van de Raad voor het Jeugdbeleid, vraagt zich daarnaast af of instellingen wel zo zitten te springen om jongeren die misschien helemaal niet geïnteresseerd zijn in dat soort werk. En zullen deze jongeren de werknemers niet verdringen die nu bij deze instellingen werken?

Vrijwillige sociale dienstverlening bestaat

in Nederland op heel bescheiden schaal. Zo organiseren de kerken al heel lang het Sociaal Diakonaal Jaar. De laatste jaren namen daar 25.000 jongeren tussen 18 en 23 jaar aan deel, meest meisjes. Een jaar lang leren en werken zij in bejaardenhuizen, instellingen voor verstandelijk gehandicapten, in psychiatrische centra en verzorgingshuizen. De jongeren krijgen gratis kost en inwoning en een paar honderd gulden zakgeld per maand. "Naarmate minder jongens in militaire dienst hoeven, melden meer zich bij ons," constateert Arda Mensink, medewerkster van de Stichting Diakonaal Jaar. Juist voor jongens heeft zo'n jaar veel vormende waarde omdat die de zorgende kant nog vaak aan meisjes overlaten. Toch zou Arda Mensink er geen verplichting van willen maken. "Wat die jongeren in zo'n jaar meemaken, is niet gering. Ze worden geconfronteerd met zinloos leven, uitzichtloos lijden en met de dood. Je moet ►

► heel goed weten of je daar al mee te maken wilt hebben en of je dat aankunt.”

Kort geleden organiseerden de Jonge Humanisten een speciale dag over sociale dienstplicht. De meningen bleken zeer verdeeld. Sommigen vonden het een goed plan om jongeren te verplichten 'iets sociaals te doen'. Anderen vonden het te gek voor woorden. Zoals Roy Geurs, de voorzitter van de Jonge Humanisten. "Het is symptoombestrijding en dat staat me tegen. Ik geloof er niets van dat mensen sociaal worden van een jaar lang klusjes opknappen. Je kunt jongeren best

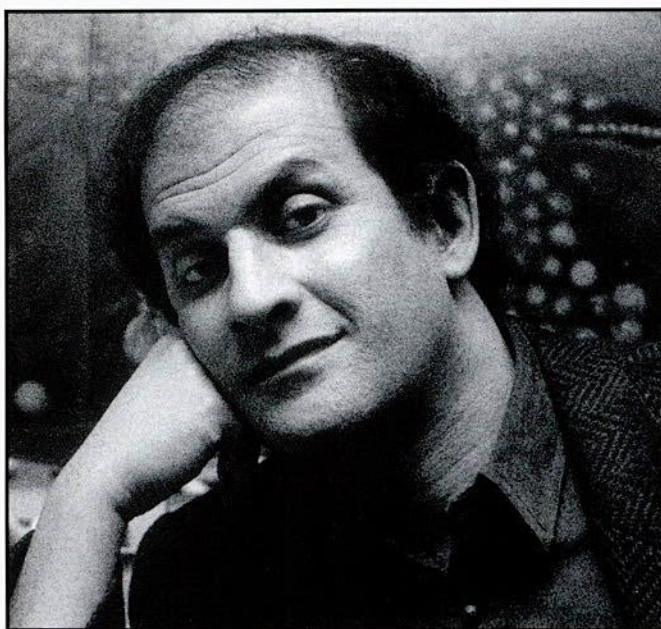
een jaar geven om iets aan zelfontplooiing te doen. Maar om ze te dwingen zich sociaal op te stellen en zich verantwoordelijk te voelen... Dat kun je niet afdwingen! Daarvoor moet je de mentaliteit veranderen, bijvoorbeeld via het onderwijs.”

In het buitenland gebeurt dat al. In Amerika en Engeland moeten scholieren zich in hun onderwijsperiode een tijd inzetten voor de samenleving. De Raad voor het Jeugdbeleid voelt er voor om zoiets ook in Nederland in te voeren. De Raad dient de regering van advies dienen over een

vrijwillige vorm van sociale dienstverlening die vormend is voor jongeren en bijdraagt aan hun toekomstoriëntatie. Het moet dienstverlening jongeren ook bewust maken van hun verantwoordelijkheid en hun binding vergroten met de samenleving. In het advies, dat op 1 januari klaar moet zijn, gaat de Raad uit van twee overwegingen. Maatschappelijke oriëntatie moet plaatsvinden vanaf 12 jaar vanuit het onderwijs en moet daarna op vrijwillige basis aansluiten op het secundaire onderwijs.

Ingrid Cramer

Rushdie zijn we allemaal!

Salman Rushdie in 1988, vlak voordat het doodvonnis over hem werd uitgesproken.

Volgens de Iraanse ayatollah Ali Chamaini heeft elke moslim de plicht om Salman Rushdie te vermoorden; de Engelse regering is zelfs gevraagd de schrijver van het omstreden boek 'de Duivelsverzen' uit te leveren. Daarmee bevestigt hij nog eens de veroordeling die vier jaar geleden werd uitgesproken door zijn voorganger, Chamaini.

In 1989 werd het doodvonnis over Salman Rushdie uitgevaardigd. Heftige reacties uit de hele wereld volgden, er waren demonstraties pro en contra. Eén beeld is me toen speciaal bijgebleven, een Rotterdammer die op z'n T-shirt had geschreven: "Ik ben Rushdie". Er waren toen ook twee Nederlandse islamiti-

sche organisaties die zich van de oproep distantiëerden.

Nu, vier jaar later, leidde de herhaling van de oproep tot moord en de eis tot uitlevering nauwelijks tot bijval of protest. De Tweede Kamer sprak nog eens z'n verontrusting uit. Vooraanstaande islamitische theologen in Egypte bijeen, verwierpen de rechtmatigheid van 'het vonnis'. Zij wijzen de positie van de ayatollah als rechter af op theologische gronden.

Toch raakt de kwestie-Rushdie het hart van de democratie. Reden voor het Humanistisch Verbond de regering en het Europees Parlement op te roepen zoveel mogelijk druk uit te oefenen op de Iraanse regering opdat het vonnis zal worden herroepen. Van ande-

Salman Rushdie in 1992, toen hij plotseling opdook op een culturele conferentie in Espoo, Finland. (Foto's: ABC-press)

re levensbeschouwelijke organisaties en Amnesty International wordt adhesie verwacht.

Waar het hier in de eerste plaats om gaat is de erkenning van de menselijke waardigheid. Door Salman Rushdie te treffen met een doodvonnis wordt de geestelijke en lichamelijke integriteit waar ieder mens recht op heeft, geweld aangedaan voor het oog van de hele wereld. Het gaat om universele grondrechten die elke democratische samenleving dient te respecteren: het recht van de mens om zijn gedachten en gevoelens te uiten zonder dat hij de kans loopt daarvoor gedood te worden in opdracht van een staat

,instelling of wie dan ook. Daarom komen juist humanisten op voor Salman Rushdie.

De kwestie-Salman Rushdie is ook om een meer praktische reden actueel. Sociale onvrede versterkt de positie van racisten en neofascisten in volksvertegenwoordigingen. Juist in een periode waarin zulk antidemocratisch extremisme zich opnieuw opdringt, zijn universele mensenrechten des te meer in het geding.

Rushdie, dat ben ik, schreef een jonge Rotterdammer op zijn T-shirt. Op die van mij komt te staan: 'Rushdie zijn we allemaal!'

André de Bruin

HUMANISTEN-CONGRES IN BERLIJN

In de week van 25 tot 30 juli zal in Berlijn het 'European Humanist Congress' worden gehouden. Nadruk zal liggen op de relaties tussen humanisten in West- en in Oost-Europa te bevorderen. Centrale thema's zijn 'Emigranten, vluchtelingen en humanistische solidariteit', 'Humanistische strategieën tegen nationalisme en schending van mensenrechten' en 'Een behoudende ontwikkeling voor vrouwen: terug naar kinderen, keuken en kerk?' Zo veel mogelijk controversiële onderwerpen naar voren brengen, dat is wat de organisa-

toren van dit congres beogen. 's Morgens zullen plenaire sessies en discussies worden gehouden, die 's middags zullen worden voortgezet in workshops.

Verder zijn er excursies naar verschillende projecten. De schrijver György Konrád is één van de uitgenodigden op dit congres. Voor meer informatie: de Deutscher Freidenker-Verbond, Hobrechtstrasse 8, D-1000 Berlijn 44, tel.nr. 49306237034 (Frank Schrammar).

Het is ook mogelijk om voorafgaande aan het congres mee te doen aan een excursie naar Rusland. Het programma omvat een bezoek aan St.Petersburg en Moskou. Ook zijn er ontmoetingen met humanisten en humanistisch geïnteresseerden. Aansluitend kan men het congres in Berlijn bezoeken. Het minimum aantal deelnemers is 10, het maximum 30. De kosten bedragen worden geraamd op f 2195,-. Meer informatie bij G.M. Hollerman-Bytel, tel.nr. 020-6851533.

GROEI WERELD- BEVOLKING DAALT

De groei van de wereldbevolking daalt als gevolg van een toenemend gebruik van voorbehoedsmiddelen in Derde-Wereldlanden. Gemiddeld is de omvang van gezinnen in ontwikkelingslanden gedaald van 6 personen in de jaren '60 naar 4 personen in de jaren '90. Dit blijkt uit een onderzoek van de Johns Hopkins-universiteit in Londen. Het onderzoek onder driehonderdduizend vrouwen in 44 ontwikkelingslanden wijst uit dat eenderde van de gehuwde vrouwen in deze landen aan gezinsplan-ning doet. Beter onderwijs en urbanisatie zijn twee andere oorzaken voor de dalende vruchtbaarheid. Armoede hoeft geen belemmering voor geboortenbeperking te zijn volgens onderzoekers. In het armste land ter wereld, Bangladesh, gebruikt 40% van de gehuwden anticonceptie. Alleen in de Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara is de vruchtbaarheidsgraad niet gedaald.

MAARTNUMMER 'PRAKTISCHE HUMANISTIEK'

In het onlangs verschenen maartnummer van 'Praktische Humanistiek' tijdschrift voor geestelijk werk, onder andere een interview met humanistisch raads-vrouw Yvonne Orobio de Castro, een verhaal over de toekomst van de geestelijke verzorging in verpleeghuizen en een artikel over de maatschappelijke relevantie van de filosofie van Levinas.

Een los nummer van het blad kost f 14,25, verder zijn er verschillende abonnementsprijzen. Meer informatie en bestelling: tel. 04167-74884.

VEEL VOOROORDELEN OVER ALLEENSTAAND OUDERSCHAP

Alleenstaand ouderschap wordt door de meeste mensen niet als aantrekkelijke leefvorm gezien. Een éenoudergezin wordt vaak geassocieerd met problemen, armoede en overbelasting. Positieve aspecten zoals een hechte band en saamhorigheid binnen deze gezinnen, worden meestal niet genoemd. Deze week verscheen bij de Stichting Relatievoorlichting het boekje 'Alleenstaand ouderschap'.

Tegen alle verwachtingen in is het aantal eenoudergezinnen de laatste jaren afgenomen. In 1985 waren er nog 204.000 eenoudergezinnen. In de periode 1989/1990 is dit aantal gedaald tot 192.800. Hiervan staat in de meeste gevallen (85%) een vrouw aan het hoofd van de huishouding. Van het aantal huishoudens met kinderen onder de 18 jaar bestaat 10,5% uit eenoudergezinnen. Meer gescheiden of verweduwd wonen samen met een partner, het aantal geboorten bij alleenwonende ongehuwde moeders is afgenomen en er is een lichte daling in het aantal echtscheidingen. Het boekje kost f 3,75 en kan worden besteld door dit bedrag over te maken op giro 4088184 of banknummer 987165895 van Stichting Relatievoorlichting in Utrecht onder vermelding van 'Alleenstaand ouderschap'.

JONGE HUMANISTEN VOEREN CAMPAGNE MET KRANT

Sinds 12 september vorig jaar bestaat de werkgroep Jonge Humanisten als een zelfstandige vereniging en voeren nu actie om meer leden te krijgen. Dat gebeurt onder andere door de uitgave van een speciale campagnekrant met

daarin redenen waarom jonge mensen lid zouden moeten worden van deze nieuwe vereniging. In de krant veel informatie over de activiteiten van deze 'organisatie met pit' en een bon om voor 20 gulden per jaar lid te worden. De krant is gratis en aan te vragen door een kaartje te sturen naar Jonge Humanisten, Postbus 114, 3500 AC Utrecht of te bellen naar Bea van Berkel, tel.nr. 030-318145. ('s avonds: Daniël van Kesteren tel.nr. 058-121125).

(Ingezonden mededeling)

**Internationale
School voor
Wijsbegeerte**

**ZOMERCURSUSSEN
1993**

*Vraag nu de uitgebreide
brochure aan!*

Tel. 033 - 650700

Geen reden

Foto: Roel Rozenburg/HH

door Vaclav Havel

ot wanhoop

De schrijver, denker en voormalig president van Tsjechoslowakije en huidig president van Tsjechië pleit hartstochtelijk voor het in ere herstellen van menselijke kwaliteiten om de bedreigingen van onze tegenwoordige wereld af te wenden. De mens moet meer moeite doen om te begrijpen dan om te verklaren. Een essay over het einde van een tijdperk, de arrogantie van een maakbare wereld, objectieve kennis, technologie en: het vlindereffect.

Jarenlang heeft het Westen zich geprofileerd tegen de achtergrond van de communistische wereld. Het was de communistische wereld die, als gemeenschappelijke vijand en bedreiging, het Westen politiek en militair verbonden hield. Ook hielp het communisme ongewild bij het versterken en ontwikkelen van de westerse, deugdelijk bevonden principes en praktijken. Zoals de beschaafde samenleving, de parlementaire democratie, de markteconomie en de notie van mensenrechten en burgerrechten. In confrontatie met de sombere, gevaarlijke wereld van het communistische totalitaire systeem werd van het Westen voortdurend verlangd te bewijzen dat het vrijheid, waarheid, democratie, brede samenwerking en toenemende welvaart hoog in het vaandel heeft. Met andere woorden, de communistische wereld was een instrument voor de zelfbevestiging van het Westen.

In zekere zin was het echter een nogal twijfelachtige zelfbevestiging. Het had iets verdovends. Hoewel het veel goede dingen bevorderde, zette het ook westerse politici aan om bewust bepaalde stereotypen te omhelzen die ontsproten aan

het idee dat de eigen westerse positie boven alle discussie is verheven. Ook het Westen raakte geïnfecteerd door de 'tijdloosheid' en de 'geschiedenisloosheid' van de totalitaire regimes. Ook het Westen wende te zeer aan de tweepolige gespletenheid van de wereld in blokken op basis van macht en ideologie. Het wende te zeer aan de status quo van de koude oorlog, aan de atoomvrede, aan het 'alles blijft wel bij het oude'.

Toen de jaren tachtig overgingen in de jaren negentig, ontplofte de gehele Tweede Wereld, zoals het toen algemeen heette, en stortte op een nogal waanzinnige wijze ineen. Daarvoor in de plaats heeft zich plotseling voor de ogen van een verbaasde wereld een krater geopend die een onophoudelijke lavastroom van post-communistische verrassingen uitbraakt. Door deze lava heen gekluts zullen we een reeds lang vergeten oude geschiedenis aantreffen die ons komt achtervolgen - een geschiedenis van duizenden economische, sociale, ethische, etnische, territoriale, culturele en praktische vraagstukken die verborgen onder het oppervlak van totalitaire landerigheid een sluimerend bestaan leidden.

Voor zover ik weet deed deze explosie het Westen net zo versteld staan als het Oosten. In zekere zin bracht het de westerse politiek in een shocktoestand. Wij zien er elke dag de bewijzen van hoe moeilijk het is voor het Westen om gehoor te geven en zich aan te passen aan de nieuwe werkelijkheid, los te breken van vastgeroeste gewoonten. Het Westen beseft dat alles is veranderd, maar weet niet precies wat het er mee aan moet. Hier en daar zijn zelfs al geluiden te horen van heimwee naar de dagen toen de wereld gemakkelijk

De lichte, op het oog onbeduidende vleugelslag van een vlinder, ergens op onze aardbol, kan duizenden kilometers verderop een tyfoon veroorzaken.

ker te begrijpen was. Hoe kunnen we omgaan met al die nieuwe staten die zijn losgebroken van de oude formaties die in Helsinki, Jalta en Versailles gesmeed werden? Hoe moeten we reageren op het ter ziele gaan van centraal geleide economieën en op de dreiging van economische en sociale crises die daarmee samengaan? Wat moeten we doen aan de bestaande en mogelijke regionale conflicten, de uitbarstingen van etnische passie en geweld? Hoe zullen we omgaan met de politieke veranderingen die het gevolg zullen zijn van deze ontwikkelingen en die zo moeilijk zijn te voorspellen?

Het Westen is niet alleen enigszins verward door de bevingen in het Oosten. Het begint zelf ook te schudden; de structuur van de vroegere zekerheden raakt los. Een breed scala van tot nu toe sluimerende geografische belangen, rivaliteiten en ambities komt weer tot leven. Verbanden die onlangs nog vaststaand waren, worden in twijfel getrokken omdat de druk van buiten die hen eens noodzakelijk maakte, nu verdwijnt. Specifieke belangen die door de geschiedenis waren ondergewerkt, duiken plotseling op en botsen heftig met elkaar. Er zijn zelfs hier en daar tekenen van de verlokking om het einde van de verdeelde wereld te exploiteren voor het trekken van de nieuwe scheidslijnen.

Kortom, het einde van het communisme overviel ons allen. Echter, wij allen weten en begrijpen dat nu tenminste min of meer. Ik wil de aandacht vragen voor een andere kant van deze ontwikkelingen, een kant die wel minder in het oog springt maar die wel wezenlijk is. Het is een aspect dat voor zover ik weet de voorpagina's nog niet heeft gehaald.

Het einde van het communisme is in de allereerste plaats een boodschap aan de mensheid die wij nog niet volledig hebben ontcijferd en begrepen. De diepste betekenis is volgens mij dat het één van de belangrijkste perioden van de geschiedenis ten einde heeft gebracht. Het einde van het communisme sloot niet slechts de negentiende en de twintigste eeuw af, maar de moderne tijd in zijn geheel.

De moderne tijd werd beheerst door een z'n hoogtepunt bereikend geloof, in verschillende gedaanten, dat de wereld - en het bestaan als zodanig - een volledig kenbaar systeem is, geregeld door een universele wetten die de mens naar believen ten eigen bate kan toepassen. Kenmerkend voor deze periode - die aanving in de Renaissance en van Verlichting naar socialisme groeide, van positivisme naar scientisme, van industriële revolutie naar de informatierevolutie - was een snelle vooruitgang in rationeel denken. Dit leidde weer tot de trotse overtuiging dat de mens als het toppunt van het bestaande, in staat is om al het bestaande objectief te beschrijven, te verklaren en te beheersen, om de enige echte waarheid over de

wereld te bezitten.

Het was een periode van verering van onpersoonlijke onpartijdigheid, een periode waarin objectieve kennis werd verzameld en technologisch toegepast, een periode van geloof in automatische vooruitgang met de wetenschappelijke methode als bemiddelaar. Het was een periode van systemen, instituties, mechanismen en statistische gemiddelden. Het was een periode van ideologieën, doctrines, verklaringen van de werkelijkheid, een periode met als doel het vinden van een universele theorie voor de wereld, dus een universele sleutel voor het ontsluiten van haar welvaart.

Het communisme was het perverse uiterste van deze stroming. Het was een poging om, op basis van enkele veronderstellingen die waren vermomd als de enige wetenschappelijke waarheid, het hele leven volgens een enkel model in te richten en ondergeschikt te maken aan centrale planning en controle, ongeacht het feit of het leven dat nu wel of niet wenste.

De val van het communisme kan worden beschouwd als een teken dat het moderne denken - gebaseerd op de veronderstelling dat de wereld objectief te kennen is en dat de zo verworven kennis onvoorwaardelijk kan worden veralgemeniseerd - in een beslissende crisis terecht is gekomen. Deze periode heeft de eerste technische beschaving op wereld- of planetaire schaal voortgebracht. Maar ze heeft de grens van haar mogelijkheden bereikt, de grens waarna de afgrond gaapt. Ik denk dat het einde van het communisme een ernstige waarschuwing is voor de gehele mensheid. Het is een signaal dat de dagen van het verwaande, totalitaire redeneren zijn geteld en dat het hoog tijd is daaruit conclusies te trekken.

Het communisme werd niet verslagen door militaire kracht, maar door het leven, door de menselijke geest, door het geweten, doordat het bestaan en de mens zich verweren tegen manipulatie. Het werd verslagen door een opstand van kleur, echtheid, geschiedenis in al haar schakeringen, en door menselijke zelfstandigheid tegen opsluiting in een uniforme ideologie.

Dit sterke signaal, deze belangrijke boodschap aan de mensheid, komt ter elfder ure. Wij weten allen dat onze beschaving in gevaar is. De bevolkingsexplosie en het broeikaseffect, gaten in de ozonlaag en AIDS, de dreiging van nucleair terrorisme en de dramatisch groeiende kloof tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden, het gevaar van hongersnoden, de uitputting van de biosfeer en de natuurlijke hulpbronnen, de uitdijende commerciële televisiecultuur en de groeiende dreiging van regionale oorlogen - dit alles en nog duizend andere dingen vormen een algemene bedreiging voor de mensheid.

De grote paradox is op dit moment dat de mens, de grote informatieverzamelaar, zich dat allemaal goed bewust is, maar volstrekt niet in staat is dit gevaar te keren.

De traditionele wetenschap, met haar gebruikelijke koelheid, kan de verschillende manieren van onze mogelijke zelfvernietiging beschrijven. Doeltreffende en uitvoerbare aanwijzingen om de ramp te ontlopen geeft zij echter niet.

Er is veel om te weten; de informatie is verward of slecht geordend. De processen die de mensen bedreigen zijn daarvoor niet meer volledig te grijpen of te begrijpen, laat staan dat zij kunnen worden bedwongen of gestopt. De moderne mens, trots dat hij via onpersoonlijk redeneren een reusachtige gediensstige geest uit de fles heeft gelaten, verkeert nu in nood omdat hij deze 'djinns' niet terug in de fles kan krijgen. Wij kunnen dat niet omdat wij niet over onze eigen schaduw heen kunnen springen.

Bij onze pogingen vat te krijgen op de bedreigende krachten gebruiken wij hetzelfde middel waarmee wij indertijd de fles hebben geopend. Wij zoeken nieuwe wetenschappelijke recepten, nieuwe ideologieën, nieuwe controlesystemen, nieuwe instituties en instrumenten om de afschrikwekkende gevolgen van onze eerdere recepten, ideologieën, controlesystemen, instituties en instrumenten op te heffen. Wij benaderen de fatale gevolgen van de technologie alsof het een technisch mankement is dat uitsluitend technologisch is te herstellen. Wij zoeken in feite naar een objectieve vluchtweg uit de crisis van het objectivisme.

Eigenlijk wijst alles erop dat deze weg wel een dwaalspoor moet zijn. Want met onze traditioneel moderne houding ten opzichte van de werkelijkheid kunnen wij geen systeem ontwerpen dat de ramp-

Wij moeten af van het arrogante geloof dat de wereld een puzzel is die wij alleen maar hoeven te leggen, een machine is waarvan wij slechts de gebruiksaanwijzing hoeven te ontcijferen.

zalige gevolgen van vroegere systemen opheft. Er is noch een wet noch een theorie die, technologisch toegepast, alle rampzalige gevolgen kan ontcrachten van de technologische toepassing van vroegere wetten en technologieën.

Wij hebben iets anders nodig, iets groters. Onze houding ten opzichte van de wereld moet grondig veranderen. Wij moeten af van het arrogante geloof dat de wereld een puzzel is die wij alleen maar hoeven te leggen, een machine waarvan wij slechts de gebruiksaanwijzing hoeven te ontcijferen, een verzameling gegevens voor een computer opdat die een algemeen geldende oplossing zal uitspugen.

Het is mijn diepe overtuiging dat wij bepaalde menselijke krachten uit de sfeer van de persoonlijke opwelling moeten losmaken. Die krachten zijn de natuurlijke, unieke en eenmalige beleving van de wereld, een fundamentele zin voor rechtvaardigheid, het talent zich te kunnen verplaatsen in het gezichtspunt van anderen, verantwoordelijkheidsbesef, oeroude wijsheid, goede smaak, moed, medegevoel en vertrouwen in het belang van bepaalde maatregelen die niet pretenderen de universele redding te brengen. Zulke krachten moeten weer in ere worden hersteld. De dingen moeten opnieuw de kans krijgen zich in hun ware gedaante te tonen en in hun eigenheid gekend te worden. Het gaat erom de verscheidenheid van de wereld te erkennen in plaats van de wereld te kluisteren door het speuren naar gemeenschappelijke noemers of door alles te reduceren tot een enkele, algemene waarde.

Wij moeten meer moeite doen om te begrijpen dan te verklaren. Wij komen niet verder als wij alleen maar universele systematische oplossingen construeren die van buitenaf op de werkelijkheid

worden toegepast. Wij moeten ook proberen door te dringen tot de kern van de werkelijkheid via persoonlijke ervaringen. Zo'n benadering bevordert een atmosfeer van tolerante solidariteit en saamhorigheid in verscheidenheid, gebaseerd op wederzijds respect; echt pluralisme en gelijkheid.

De menselijke uniciteit, menselijk handelen en de menselijke geest moeten dus in ere worden hersteld.

Ook de wereld bezit zo iets als een geest of een ziel. Niet in de zin van alleen maar een opeenhoping van gegevens die men van buitenaf kan objectiveren en op mechanische wijze kan grijpen, kan samenvoegen. Toch betekent dit niet dat wij er geen toegang tot hebben. Figuurlijk gesproken bestaat de menselijke geest uit hetzelfde materiaal als de geest van de wereld. De mens is meer dan alleen maar waarnemer, analyticus of manager van de wereld. De mens maakt deel uit van de wereld en zijn geest is deel van de geest van de wereld. Wij vormen slechts een bijzondere verdichting - een levend atoom daarin of, liever nog, een cel. Die als hij zich maar voldoende open stelt voor zichzelf en zijn eigen mysterie, ook het mysterie, de wil, het leed en de hoop van de wereld kan ervaren.

De wereld van vandaag is een wereld waarin algemeenheden, objectiviteit en universaliteit in een crisis verkeren. Deze wereld vormt een grote uitdaging voor de praktische politiek die, zo komt het mij voor, nog steeds een technocratische en aan het nuttigheidsprincipe onderschikte benadering heeft van de wereld en daarmee van de politieke macht. Nieuwe originele ideeën en daden, die uniek zijn en daardoor altijd riskant, verliezen vaak op de lange weg door objectieve analyses en prognoses hun menselijke ethos en daardoor hun eigen geest. Veel traditionele mechanismen van de democratie die zijn voortgebracht, ontwikkeld en vastgelegd in de moderne tijd, zijn dermate verknoot met de cultus van objectiviteit en statistische gemiddelden, dat menselijke individualiteit er maar al te makkelijk in kan worden opgelost. Dat is goed te merken aan het politieke spraakgebruik, waarin elke persoonlijke toon door het cliché wordt weggeknepen. Als er toch een een persoonlijke toon opduikt, dan gebeurt dat gewoonlijk uit berekening en niet als een doorbraak van menselijke authenticiteit.

Ik vermoed dat de politiek vroeg of laat een nieuw postmodernistisch uiterlijk moet zien te vinden. Een politicus moet weer een persoon worden, iemand die niet slechts een wetenschappelijke beschrijving en analyse van de wereld vertrouwt, maar ook de wereld zelf. Hij moet niet geloven in sociologische statistieken, maar in mensen. Hij moet niet alleen de objectieve interpretatie van de werkelijkheid vertrouwen, maar ook zijn eigen ziel; niet alleen een geadopteerde ideologie, maar ook zijn eigen gedachten.

Niet alleen de samenvattingen die hij 's ochtends op zijn bureau vindt, maar zijn eigen gevoel.

Geest, individuele spiritualiteit, eerstehands persoonlijk inzicht in de dingen, de moed zichzelf te zijn en de stem van het eigen geweten te volgen, deemoed tegenover de geheimzinnige ordening van het zijnde, vertrouwen in de natuurlijke loop van de wereld en - voor alles - vertrouwen in de eigen subjectiviteit als de fundamentele schakel met de subjectiviteit van de wereld - dat zijn in mijn ogen de kwaliteiten die de politici in de toekomst zouden moeten ontwikkelen.

De kijk van binnenuit op de politiek heeft mij alleen maar gesterkt in mijn overtuiging dat de wereld van vandaag - met alle dramatische veranderingen die zij doormaakt en vastbesloten als zij is zichzelf niet te vernietigen - een zeer grote uitdaging stelt aan politici. Het is niet dat wij alleen maar eenvoudigweg nieuwe en betere manieren moeten zoeken om onze samenleving, de economie en de wereld te beheren. Het punt is dat wij ons gedrag fundamenteel moeten veranderen. En wie kunnen beter het voorbeeld geven dan politici? Hun veranderde houding jegens de wereld, zichzelf en hun eigen verantwoordelijkheid kan weer werkelijk effectieve veranderingen teweegbrengen in systemen en instituties.

Ik denk daarbij aan het 'vlindereffect'. Dat is de overtuiging dat alles in de wereld zo geheimzinnig en veelomvattend met elkaar is verbonden dat de lichte, op het oog onbeduidende vleugelslag van een vlinder, ergens op onze aardbol, duizenden kilometers verderop een tyfoon kan ontketen.

We moeten geloven in het vlindereffect in de politiek. De stelling moet worden verlaten dat ons microscopische, maar evengoed unieke dagelijkse handelen geen effect sorteert omdat het de grote vraagstukken van onze tijd blijkbaar niet kan oplossen. Dat is een bij voorbaat nihilistische bewering en een uitdrukking van de arrogante moderne rationaliteit die de wereld meent te kunnen doorgronden.

Wat weten wij eigenlijk echt van de wereld af?

Zou het niet zo zijn dat een en passant gevoerd gesprek tussen twee mensen de kern legt waaruit ooit later een prachtige bloem van grote betekenis zal groeien? In onze wereldomspannende beschaving behoeven alleen zij die technologische patentoplossingen zoeken te wanhopen. Wie echter in alle bescheidenheid in de mysterieuze kracht van het eigen menszijn gelooft - een menszijn dat hemzelf verbindt met de evenzo niet te bevatten kracht van al het zijnde in de wereld - die heeft geen reden tot wanhoop. ●

Volledige tekst van de rede die Vaclav Havel vorig jaar hield op het World Economic Forum te Davos. Vertaling: Marijke M.A. Brunt (Natuur en Milieu).

Prostitutie: het mag er niet wezen

Het is slecht gesteld met de positie van prostituées. Juist nu de overheid op het punt staat om de wet te wijzigen, wordt het hoog tijd dat men niet meer met twee maten meet en dat prostitutie wordt erkend als beroep. Dit is de duidelijke conclusie van een studiegroepje van het Humanistisch Studiecencentrum Nederland (HSN) in de uitgave 'Emancipatie van de prostitutie'.

maar het
moet er
toch zijn

door Mirre Bots

Morele afkeuring van prostitutie bepaalt de positie van prostituées op alle mogelijke terreinen. Ook bij de op handen zijnde wetwijzigingen van de artikelen 250bis en 250ter van het Wetboek van Strafrecht (het zogenaamde bordeelverbod en het verbod van de handel in vrouwen en meisjes) wil het CDA weer zedelijke normen stellen. In 1985 was er nog sprake van een veel verdergaand voorstel. Belangrijkste redenen voor deze wetwijziging waren toen om prostitutie uit de criminele sfeer te halen, om mogelijkheden te creëren om de positie van prostituées te verbeteren en om dwang en geweld in de prostitutie te bestrijden.

Helaas, de toen aangetreden CDA-minister van Justitie Hirsch Ballin kon zich hier niet in vinden en kwam met een tweede Nota van Wijziging. Hierin wordt het recht op zelfbeschikking niet meer als belangrijkste maatstaf erkend en wordt de klok weer grotendeels teruggedraaid.

Volgens deze nieuwe nota - die in juni 1992 door de Tweede Kamer werd goedgekeurd, maar nog door de Eerste Kamer moet worden behandeld - blijft exploitatie van prostitutie strafbaar. Wel kunnen gemeenten hiervan afwijken door aan exploitanten vergunningen te geven. Maar ze kunnen ook de exploitatie van prostitutie in hun gemeente verbieden. Dit leidt volgens de samenstellers van 'Emancipatie van de prostitutie' tot wille-

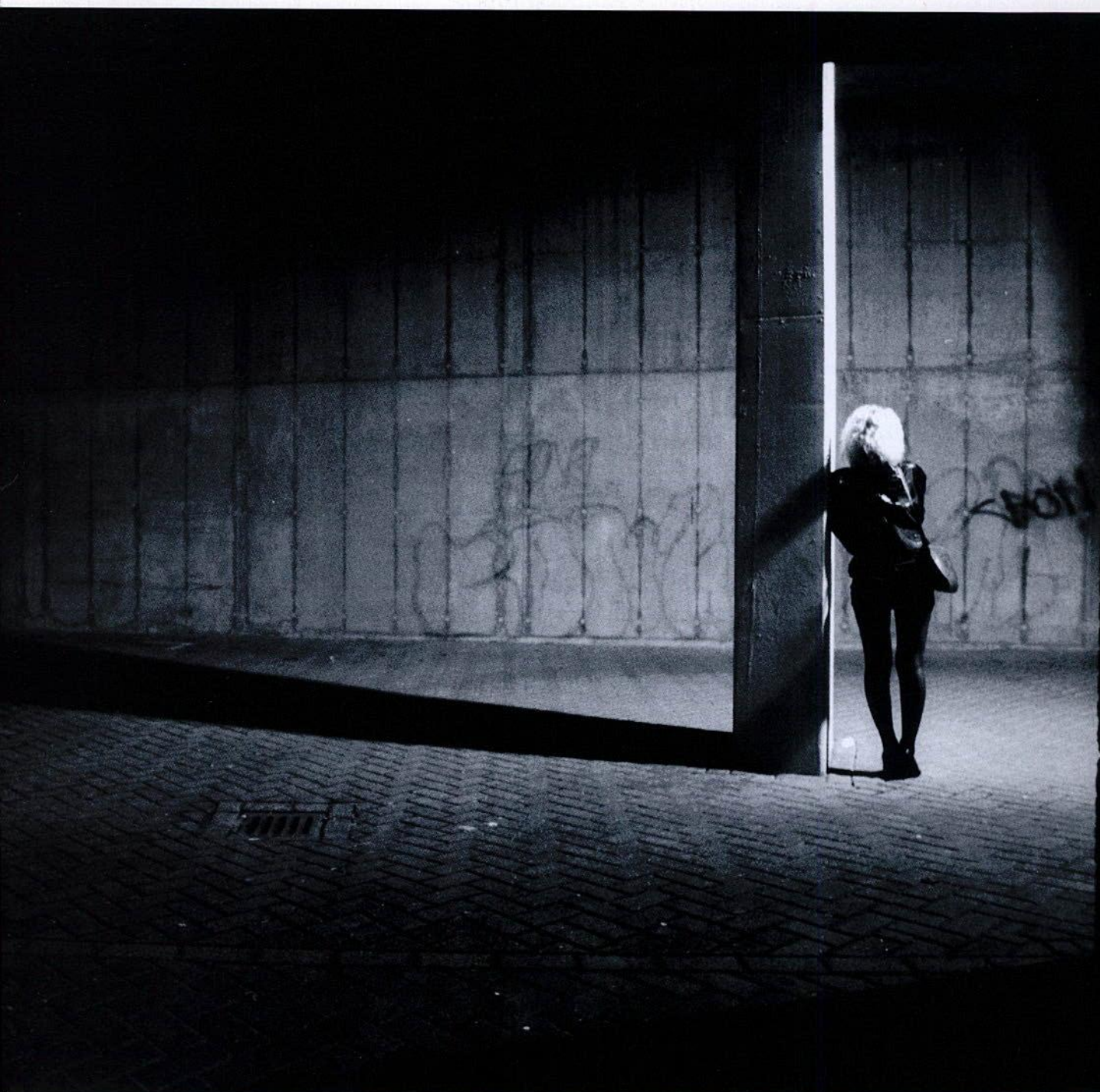
keur. Dat gemeenten zelf kunnen bepalen of ze prostitutie in hun gemeente willen toestaan, zal een ondoorzichtige, rechts-onzekere en rechtsongelijke situatie voor prostituées scheppen. Een aantal gemeenten, en dat geldt zeker voor de grote steden, zal waarschijnlijk kiezen voor een vergunningstelsel om het prostitutiebeleid te kunnen reguleren. Maar andere gemeenten zullen prostitutie verwerpelijk (blijven) vinden en zullen illegale prostitutiebedrijven gaan opsporen. Dit komt de arbeidspositie van prostituées absoluut niet ten goede, terwijl deze al zoveel te wensen overlaat.

Omdat prostitutie niet als een beroep wordt gezien, maar als een moreel verwerpelijk iets dat slechts wordt gedoogd (het is immers toch niet uit te roeien), kennen prostituées geen enkele arbeidsrechtelijke bescherming. Ze hebben geen wettige arbeidsovereenkomst en kunnen zich niet verzekeren tegen de gevolgen van ziekte, werkloosheid of arbeidsongeschiktheid. En van opbouw van een pensioen is natuurlijk helemaal geen sprake. Als de belastingdienst hen echter op het spoor komt, moeten ze wel inkomstenbelasting betalen. Een nogal hypocriete houding: geen rechten, wel plichten. En dat voor een overheid die steeds vaker roept dat rechten en plichten met elkaar in evenwicht moeten zijn.

Hoeren leven ook meestal in een groot

isolement door het stigma dat op prostitutie heeft. Velen houden hun beroep voor de buitenwereld geheim en leiden een dubbelleven. Dit isolement en de illegale status werken geweld en uitbuiting in de hand. Terwijl men juist krachtig stelling zou moeten nemen tegen zulke uitwassen. Die horen niet onlosmakelijk bij het beroep, maar zijn vooral een gevolg van de criminalisering van prostitutie.

Het studiecencentrum hoopt met de humanistische visie op het beleid een bijdrage te leveren aan de discussie die momenteel wordt gevoerd. "Een discussie waarin vooral christelijke en kerkelijke kringen zich laten horen. En waarbij een morele veroordeling van prostitutie de boventoon voert in de argumenten om met de wetwijziging niet zover te gaan als oor-

spronkelijk in 1985 het voorstel was”, aldus Aad van Oosten, één van de medewerkers aan het boekje. “Wij vonden dat we die discussie niet alleen aan CDA-kringen moesten overlaten, maar ook moesten laten horen dat er mensen zijn die hier een andere opvatting over hebben.”

Het leverde een zeer leesbaar boekje op waarin de historisch gegroeide en maatschappelijke positie van prostituées in onze samenleving helder uit de doeken wordt gedaan. En waarin de samenstellers er in zijn geslaagd om, de humanistische traditie waardig, vooroordelen en vooropgezette ideeën over wat goed en kwaad is in seksualiteitsbeleving zoveel mogelijk buiten de boot te houden. Zo is ook zedenprekerij voor hen uit den boze. Niemand, ook de overheid niet, hoeft zich als een zedenmeester op te stellen

zolang als vrouwen er zelf - op vrijwillige basis - voor kiezen om in de prostitutie werkzaam te zijn. Prostitutie moet uiteindelijk eens als een volwaardig beroep opgevat worden. Het moet niet zozeer met seksualiteit geassocieerd worden, maar met vrouwenarbeid.

Prostitutie is zo oud als de mensheid zelf. In elke ons bekende maatschappij heeft men, met meer of minder succes, en in een grote verscheidenheid van vormen, een aanbod weten te scheppen van vrouwen die voor de seksuele behoeften van mannen beschikbaar waren. In het oude Griekenland bijvoorbeeld was erotiek en daarmee ook de prostitutie een geïnstitutionaliseerd en gewaardeerd onderdeel van het dagelijks leven. Vooral de ‘hetaire’ genoot veel maatschappelijk aanzien. Ze was eigen baas, woonde zelfstandig,

had een hoog ontwikkelingsniveau en was een geziene figuur in kringen van filosofen, politici en kunstenaars. De prostitutie als erkende en gewaardeerde, soms zelfs sacrale instelling komt bij alle oude culturen voor: China, India, Egypte en Mesopotamië. En zoals bij alle maatschappelijke instituties is er de mogelijkheid van misbruik: uitbuiting door mannen in seksuele nood, uitbuiting van vrouwen in onderdrukkende inrichtingen. Maar algemeen was dat niet. Seksualiteit en erotiek behoorden tot de plezierige kanten van het bestaan en wie daar beroepsmatig in verkeerde hoefde niet bij voorbaat te vrezen om in de marge van de samenleving terecht te komen of in de sfeer van criminaliteit.

In onze westerse cultuur ontstond die *marginalisering* van prostituées pas toen het christendom seksualiteit en erotiek

Foto: Ger Loefen/HH

ging verbinden met zonde. Seksualiteit was alleen vergefelijk binnen het huwelijk terwille van de voortplanting en de wederzijdse trouw tussen man en vrouw, zo luidde officieel de kerkelijke leer. De kerkvader Augustinus had hierin een bepalende rol. Daarmee kwam de prostitutie terecht in de hoek van het verbodene. De mate van marginalisering verschilde echter van periode tot periode. Als er bijvoorbeeld ziektes aan het zondebeeld werden gekoppeld en de prostitutie als mogelijke verspreidingshaard werd gezien - zoals in de late Middeleeuwen bij het verspreiden van syfilis - dan werden prostituées opeens hard aangepakt. Maar in het algemeen werd prostitutie toch ook als een onvermijdelijk iets gezien, dat onder bepaalde voorwaarden werd toegestaan en dat de overheid zoveel mogelijk probeerde te reglementeren. Soms meer ingegeven door kerkelijke, soms meer door medische of justitiële opvattingen. Elke periode en natie kende een eigen spanningsveld tussen 'het mag er niet wezen' en 'het moet er toch zijn'.

Een nieuwe ontwikkeling ontstond toen de zogenaamde *abolitionisten* in Engeland aan het einde van de negentiende eeuw gedaan wisten te krijgen dat de reglementering werd afgeschaft. Daarmee hield de prostitutie niet op maar werd alleen nog meer gemarginaliseerd. Bovendien deed het verschijnsel 'pooier' z'n intrede. De abolitionistische benadering van prostitutie heeft aan het begin van deze eeuw in onze wetgeving gestalte gekregen in de vorm van artikel 250bis Wetboek van Strafrecht. Het wetsartikel was bedoeld om prostituées te beschermen en misbruik door exploitanten tegen te gaan. Maar het had uiteindelijk een averechts effect: vrouwen kwamen nog meer in het illegale en criminele circuit terecht, en daardoor werd de afhankelijkheid van exploitanten nog groter. Eigenlijk is dat nog steeds zo, al is er wel iets veranderd.

Ons land heeft een paar geanimeerde emancipatiebewegingen gekend, zoals de seksuele revolutie en de vrouwenbeweging, waardoor men anders over seks en seksualiteit ging denken. Prostitutie viel daar echter veelal buiten. Het aanbieden van seks tegen betaling was en is voor velen moeilijk bespreekbaar. Ook het feminisme zat lange tijd met prostitutie in haar maag, beschouwde het voornamelijk als een vorm van seksueel geweld. Pas de laatste tien jaar wordt prostitutie door feministen gezien als een vrijwillig gekozen vorm van arbeid.

Maar ook de prostituées zaten die tijd niet stil. Zo richtten ze eind 1984 de stichting De Rode Draad op. Een stichting die vooral de erkenning van het beroep nastreeft en een verbetering van de arbeidsomstandigheden. Sinds 1987 wordt De Rode Draad ook door de overheid, zij het mondjesmaat, gesubsidieerd.

Isolement en illegale status werken geweld en uitbuiting in de hand.

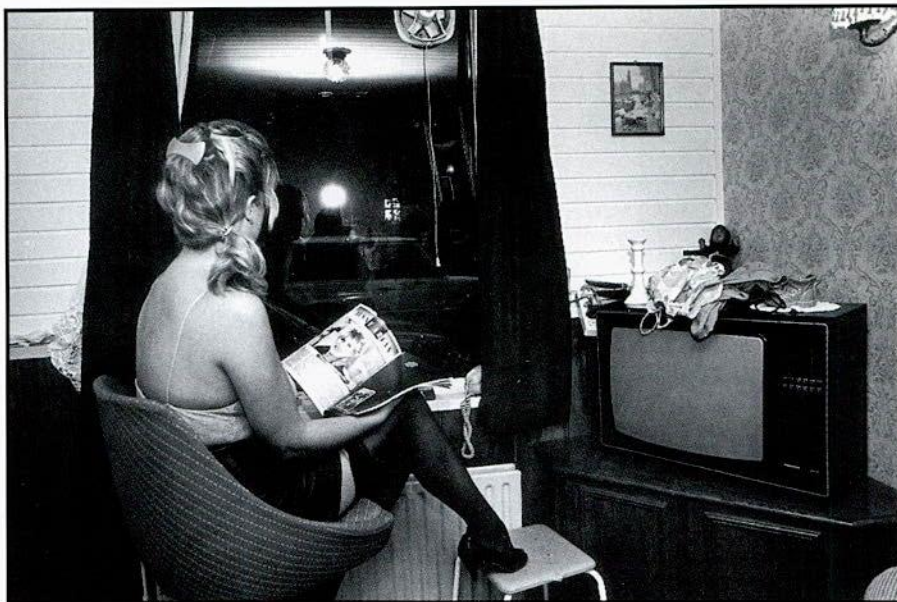

Foto: Mark Kohn/HH

De stichting stelt grotendeels dezelfde eisen aan het toekomstig prostitutiebeleid als verwoord in 'Emancipatie van de prostitutie'. Dus wensen van prostituées moeten voorop staan, hun recht op zelfbeschikking moet worden gerespecteerd; de emancipatie moet worden bevorderd; prostituées moeten een gelijkwaardige positie krijgen in de verhouding met exploitanten, huisbazen en klanten; de landelijke en de gemeentelijke overheid kunnen hierin een actief beleid voeren.

Margo Alvarez, één van de woordvoersters van De Rode Draad, over de publicatie van het studiecentrum: "Op zich staan de eisen allemaal keurig op een rijtje en komen deze ook overeen met onze standpunten. Ik heb er echter grote moeite mee dat er over emancipatie van hoeren wordt gepraat terwijl er geen enkele hoer aan het woord is gelaten of echt bij de samenstelling betrokken is geweest. Ook De Rode Draad is niets gevraagd. Dat zie je altijd gebeuren. Wij zijn toch de ervaringsdeskundigen zoals dat zo mooi heet. Waarom wordt ons dan niet vaker gevraagd hoe wij over de huidige arbeidsomstandigheden denken en hoe die verbeterd kunnen worden. In veel sekshuizen heersen nog echt middeleeuwse arbeidsomstandigheden. Daar moet veel harder tegen worden opgetreden. Als exploitanten zich niet correct gedragen, moet de boel gewoon dichtgespijkerd worden. Er wordt veel te weinig opgetreden door de gemeenten en ook wordt er niet genoeg naar middelen gezocht om ons een grotere stem in het beleid te geven. De seksindustrie brengt de gemeenten zoveel geld op - in Amsterdam verlaat geen toerist de stad zonder over de Wallen gelopen te zijn - daar kunnen toch wel meer formatieplaatsen voor onze stichting van betaald worden. Maar

we zouden eigenlijk in elke wat grotere gemeente een steunpunt willen hebben, want horen zullen hun emancipatie toch echt zelf moeten bevechten."

Van de nu voorgestelde wetwijziging valt niet veel goeds te verwachten. Daar zijn ook de samenstellers van 'Emancipatie van de prostitutie' van overtuigd. Integendeel zelfs, het nieuwe beleid zal averechts uitwerken: controle en repressie zorgen slechts voor ontduiking van de nieuwe wetgeving, waardoor de illegaliteit in veel gemeenten zal toenemen en er van een verbetering van de juridische, economische en sociale positie van prostituées geen sprake kan zijn. En daar was het toch ooit allemaal om begonnen. Het is echter de vraag of het tij nog is te keren.

Het Humanistisch Studiecentrum Nederland onderneemt met deze heldere en overtuigende publicatie in ieder geval een poging om de discussie nieuw leven in te blazen en de gemeentelijke overheden handvatten aan te reiken hoe ze een prostitutiebeleid zo kunnen ontwikkelen dat recht doet aan de belangen van prostituées.

'Emancipatie van de prostitutie. Een humanistische beleidsvisie op artikel 250bis Wetboek van Strafrecht' is te bestellen of verkrijgen bij het Humanistisch Studiecentrum Nederland, Postbus 797, 3500 AT Utrecht, tel. 030 - 3126 74.

In het najaar zal het HSN samen met de NVSH een symposium over dit onderwerp organiseren. Hiervoor zullen een aantal sprekers worden uitgenodigd, waaronder vrouwen van De Rode Draad.

Hoe oorlog de mens langzaam van binnen aantast

door Simone Jacobus

Oorlog lijkt altijd ver weg als je je niet kunt identificeren met diegenen die hem aan den lijve ervaren. De Kroatische journaliste Slavenka Drakulić - ze is zich pas de laatste jaren bewust van haar nationaliteit - laat daarom die andere kant van de oorlog zien, waar het nieuws ophoudt. Ze beschrijft de 'verandering die plaatsvindt in onze waarden, onze manier van denken, onze emoties, onze wereldbeschouwing, in ons diepste zelf, een verandering die wij wel eens niet zouden kunnen herkennen of die we uit het oog zouden kunnen verliezen.' Haar boek 'Balkan-Express' laat de binnenkant van de oorlog zien.

Wat is oorlog? De vraag is velen malen gesteld. De 19de- eeuwse militaire historicus Carl von Clausewitz heeft er altijd een feitelijke en rationele verklaring voor gegeven. Oorlog is zowel een kwestie van politieke en morele factoren als een zaak van militaire deskundigheid. Maar er is meer. De beroemde oorlogscorrespondente Martha Gellhorn, getuige van de belangrijkste oorlogen van de 20ste eeuw, noemt oorlog in 'The Face of War' een epidemische ziekte waarvan de regeringen de dragers zijn. Ze schrijft: "Oorlog, als het enig doel dient, is een operatie waarbij op een bepaalde tijd een specifiek kankergezwel wordt verwijderd. De kanker verschijnt in verschillende vormen, in verschillende delen van het menselijke ras: we hebben geleerd dat er geen preventief medicijn bestaat tegen het lichaam van de naties. We grijpen terug, keer op keer, op een bijna fatale operatie. Maar het menselijke ras heeft altijd de operatie overleefd."

Uiteindelijk blijkt het leven vitaler en blijft de mensheid bestaan, hoewel de prijs hoog is. Maar oorlog zit onuitroeibaar in de mens zelf en daar is geen kruid tegen gewassen. Een conclusie die ook door de journaliste en schrijfster Slavenka Drakulić wordt getrokken. Onlangs verscheen de Nederlandse vertaling van haar boek 'Balkan-Expres', een bundel van ontroerende en vooral eerlijke essays

Foto: Bert Spierz/HH

over de nog steeds woedende strijd in het voormalige Joegoslavië. Ze publiceerde de essays in verschillende bladen, in de periode april 1991 tot juni 1992.

Evenals Gellhorn vergelijkt Slavenka Drakulić de oorlog met woekerende kancercellen die de ziel van de mens aanvreten. "(-) Het is een ingebouwde mogelijkheid, wij zijn er zelf debet aan en kunnen niemand anders de schuld geven." Maar, zo voegt ze eraan toe, zelfs al zit het in ons, dan weten wij toch dat wij er ons tegen tweer kunnen stellen. Als individuele burger heeft de mens wel de keuze of hij de wapens opneemt, iemand anders dat laat strijden of juist helemaal niets doet. "Alleen als burgers hebben wij die mogelijkheid, dat is de enige macht die wij bezitten."

Slavenka Drakulić (geboren in 1949) is journaliste en auteur van de roman 'Marmereenhuid' en verhalenbundel 'Hoe wij het communisme overleefden en bleven lachen'. Ze is Kroatische en woont in Zagreb, de hoofdstad van Kroatië. Een nationaliteit waarvan ze zich pas de laatste jaren bewust is. Tot het uitbreken van de oorlog beschouwde Drakulić Joegoslavië als haar vaderland. Als Joegoslaaf had ze - in tegenstelling tot burgers van andere Oostbloklanden - de mogelijkheid naar het buitenland te reizen en in aanraking te komen met Westerse normen en waarden. Ze was bovendien beïnvloed door de studentenrellen van 1968 in West-Europa. "Daarom geloofde ik dat grenzen en nationaliteiten alleen maar abstracte begrippen waren".

De ontluistering is groot, zo blijkt uit het veelzeggende hoofdstukje 'Overweldigd door nationaal bewustzijn'.

De Kroatische nationaliteit als noodlot. "Hoe kan ik (-) uitleggen dat ik in deze oorlog zuiver en alleen door mijn nationaliteit bepaald ben?" Haar afkeer van het beoordelen van mensen op grond van hun afkomst heeft niet mogen baten. Haar contacten met vrienden en collega's in Servië hebben elke waarde verloren. Evenmin doen haar opvoeding en opleiding er toe. Door de oorlog wordt ze gereduceerd tot één dimensie: de natie. "Met nog miljoenen andere Kroaten werd het nationaal bewustzijn mij opgedrongen, niet alleen door de druk van buitenaf, uit Servië en door het federale leger, maar van binnenuit door de nationale homogeniteit in Kroatië." Haar conclusie is een treurige. "Ik ben niets omdat ik geen individu meer ben."

Die treurigheid is ook terug te vinden in 'Een brief aan mijn dochter', die Slavenka Drakulić op 7 april 1992 schreef aan haar 23-jarige dochter. De dochter is inmiddels de oorlog ontvlucht en verblijft in het buitenland. De vader van het ontredderde meisje is Serviër. De moeder analyseert haarscherp dat haar dochter voor een dilemma kan worden gesteld omdat men in deze oorlog - een veelzijdige

ge en totalitaire stammenoorlog - nu eenmaal geen middenposities kan innemen. De dochter zal gedwongen worden zich uit te spreken "voor zijn of mijn kant, of je Kroatisch of Servisch zou willen zijn, of mijn 'schuld' op je zou moeten nemen voor het feit dat één van ons met de 'verkeerde' nationaliteit is getrouwd." De moeder troost zich met de gedachte dat de dochter altijd nog kan zeggen dat ze uit Zagreb komt. "(...) misschien het enige juiste antwoord - burger te zijn van een stad."

Slavenka Drakulić legt op indringende wijze, aan de hand van alledaagse gebeurtenissen, de vinger op de zere plek. Op een mooie zomerdag zit de journaliste op een terras in Zagreb, en leest de krant. Op de voorpagina vermeldt een kort bericht van het Rode Kruis het aantal doden, gewonden en krijgsgevangenen in Slovenië. En opeens beseft ze dat het die anonimiteit is, de publikatie van aantallen en niet van namen en foto's met gezichten, die betekent dat de oorlog is verklaard. "Het hele afgelopen jaar was er alleen een ver oorlogsgerucht, iets dat je wel wist te verdoezelen of negeren, iets dat andere mensen, mensen in Knin of Slovenië overkwam, maar ons niet. Wij hadden het veel te druk met ons eigen leven, met de liefde, onze carrière of een

Als in een land de dood geen naam of gezicht meer draagt, dan is de oorlog verklaard.

Foto: Leo Erken/HH

Niemand blijft immuun voor het oorlogsvirus. Ook Slavenka Drakulić niet. 'Wij worden allemaal hoe dan ook medeplichtig aan het voortduren van de oorlog. Want door net te doen of er niets aan de hand is, plegen wij bedrog tegenover die 'anderen'.

nieuwe auto. De oorlog bedreigde ons wel maar niet direct, (-) we hadden net zo goed in Parijs of Boedapest kunnen zitten." Als in een land de dood geen naam of gezicht meer draagt, dan is de oorlog verklaard.

Ze gaat een stapje verder. Wanneer ze met de Balkan-Expres van Wenen terug naar huis reist, leest Slavenka Drakulić in een krant uit Belgrado over een put waarin een emmer met zo'n driehonderd testikels is gevonden. De rekensom is snel gemaakt. Er zijn 150 mannen bruut vermoord. En dat maakt deze oorlog anders dan andere oorlogen. De beestachtigheden worden vermeld als de gewoonste feiten. "Maar de gruwelijke beelden leiden tot een gruwelijke realiteit: iemand die droomt van testikels die uit een put omhoog worden gehaald, zal morgen tot dezelfde gruweldaden bereid zijn, de cirkelgang des dood."

Slavenka Drakulić doet hier en daar een poging oorzaken van "een tragedie die zich niet meer in woorden laat vatten" aan te geven. Aan haar dochter bekent ze dat haar generatie is opgegroeid in de hypocriete sfeer van scepsis jegens de communistische leer. Men was echter niet kritisch ten aanzien van het communistische regime. De Joegoslaven berustten. Ze leefden bij de dag want ze hadden het te druk met het verwerven van Westerse luxe. Destijds een teken van vrijheid: het kopen van een tweede huisje en het winkelen in Oostenrijkse en Italiaanse steden. Toen het communisme ter ziele ging, ontstond er een vacuum. "Wij hebben niet gewerkt aan een politieke ondergrondse beweging van het volk met liberale en democratische waarden, klaar om de zaak over te nemen."

Als enige verontschuldiging zou kunnen gelden dat de mensen door het communisme geen toekomstbesef hadden. "Dat is het ergste wat het communisme de mensen heeft kunnen aandoen. (-) Ik ben

bang dat er geen eind aan deze oorlog komt en zolang er ook maar ergens in het land oorlog is, is er geen toekomst."

In de bundel schrijft de journaliste ook over het ontkennen van de oorlog, de angst voor de dood en de uitwassen. Niet alleen de excessieve moordpartijen waarover een 19-jarige Kroatische jongen - "hij had mijn zoon kunnen zijn" - kort en bondig vertelt. Neen, ook het mechanisme van (in)directe collaboratie; de neiging van de mens te profiteren van het leed van anderen, om er zelf beter en vooral grootser van te worden, waarbij alle moraal ontbreekt. Elk middel is geoorloofd.

Slavenka Drakulić vreest voor het lot van de huidige generatie kinderen op wie het oorlogsgeweld een onuitwisbare indruk zal maken. Ze herinnert zich een vriendin die op tienjarige leeftijd, vlak na de Algerijnse Oorlog, naar Parijs verhuisde en jarenlang zigzaggend over straat liep. Toen een leraar het meisje vroeg waarom ze dat deed, antwoordde ze dat je op die manier een kogel kon ontwijken. "Precies wat de generatie van kinderen die de oorlog in Kroatië zullen overleven, zullen doen, door de straten zigzagen en rennen op het geluid van een vliegtuig om in een kelder te kunnen schuilen."

Wrang is dat niemand immuun blijft voor het oorlogsvirus. Ook Slavenka Drakulić niet. In het laatste essay 'Schoenen met hoge hakken' bekent ze enigszins beschamend: "Ik merk dat ik onbewust - maar dat is geen excuus - alle beelden van de televisie en de straat, al het nieuws, verslagen en 'feiten' in me opneem en die verwerk tot een keiharde kluwen van discriminatie, intolerantie en onrechtvaardigheid die zich diep en duister in mij vastzet."

Het gaat om haar vriendin en collega Drazena, een vluchteling uit Bosnië die haar huis en bezittingen heeft verloren.

Drazena klopt bij Slavenka Drakulić aan voor hulp. Deze geeft de vluchteling wat kleren, en Drakulićs dochter schenkt haar zwarte lakschoenen met hoge hakken. Als de Bosnische zich heeft omgekleed en opgemaakt in vol ornaat verschijnt, verbaast de journaliste zich erover dat haar vriendin zo gretig de slijke spullen heeft aangenomen. Het is de dochter die de moeder terecht wijst en haar toesnauwt dat Drazena, juist omdat ze alles kwijt is, er de behoefte aan heeft om zich gewoon mens te voelen, "misschien wel een ander mens".

Het gedrag en uiterlijk van de Bosnische vriendin past niet in het beeld dat Slavenka Drakulić heeft van vluchtelingen: "Vrouwen met zwarte doeken en armoe-dige kleren, gerimpelde gezichten, gezwollen enkels en vieze nagels." Drazena zou eigenlijk wel aan dat beeld moeten beantwoorden. Hierdoor wordt het concrete individu herleid tot een abstract 'zij'. De onverbiddelijke scheiding tussen 'ons en zij'. Toegeven aan zulke vooroordelen houdt ze in stand.

Stukje bij beetje wordt Slavenka Drakulić zich bewust van haar eigen collaboratie met de oorlog. Ze begrijpt plotseling hoe het mogelijk was dat Poolse burgers tijdens de Tweede Wereldoorlog in de omgeving van Duitse concentratiekampen hebben kunnen wonen zonder dat ze een hand uitstaken naar de joden die vlakbij werden vermoord. Ze refereert aan de documentaire 'Shoah' van cineast Claude Lanzmann over de holocaust. Eén van de boeren zegt over de menselijke kreten die uit het concentratiekamp te horen waren: "Eerst was het ondragelijk. Maar je wende er wel aan."

Hoewel de gebeurtenissen van toen niet vergelijkbaar zijn met de huidige strijd in haar vaderland, zo benadrukt Slavenka Drakulić zelf, beseft ze dat "wij hoe dan ook allemaal uit opportunisme en angst collaborateurs worden en medeplichtig zijn aan het voortduren van de oorlog. Want door er onze ogen voor te sluiten, door gewoon maar boodschappen te blijven doen en ons land te bewerken, door net te doen of er niets aan de hand is (-) plegen wij bedrog tegenover die 'anderen'."

En het is misleidend. Deze oorlog - waarin het goede van het kwade nauwelijks meer te scheiden is - draagt immers het risico met zich dat de groep 'ons' tot de groep 'zij' gaat behoren, dat de rollen worden omgedraaid. Het is de mens die het gezwel oorlog de kans geeft om door te woekeren. Slavenka Drakulić besluit wanhopig: "Wij zijn de oorlog." ●

'Balkan-Express' door Slavenka Drakulić. ISBN 9068013262. Uitgeverij de Prom in Baarn. Prijs: f 27,50.

Weinig mensen geloven ook een prachtig groen l

De belangstelling in Europa voor Afrika is tanende. In de meeste landen wordt bezuinigd op ontwikkelingssamenwerking. De aandacht is verlegd naar de eigen problemen en naar Oost en Midden-Europa. Afrika is vooral het continent van hongersnoden en burgeroorlogen, waar corrupte leiders iedere mogelijkheid tot ontwikkeling blokkeren. Maar er is ook een ander Afrika.

Afrika, zo schreef het Amerikaanse weekblad Time onlangs, is in een vrije val geraakt, een soort postkoloniale *break-down*. De concrete ontwikkelingen op het continent lijken dat in alle toonaarden te illustreren. Burgeroorlogen in Somalië en Angola, honger in delen van Soedan en Mozambique, epidemieën in Oeganda en Zambia. En van een neergaande economische spiraal lijkt geen enkel Afrikaans land te zijn gevrijwaard. Is er nog wel een menswaardig leven mogelijk in Afrika, ben je geneigd je af te vragen.

De aandacht voor Afrika is - volg het nieuws! - selectief en negatief. Angst is soms de raadgever nu een groeiende stroom Afrikaanse vluchtelingen zich in Europa probeert te vestigen. In andere gevallen spelen humanitaire overwegingen de hoofdrol als we, zoals in Somalië,

een grootschalige ramp eenvoudigweg niet kunnen negeren. Zo ontstaat echter een zwaar vertekend beeld dat niet gemakkelijk is te nuanceren.

Ethiopië is daarvan een goed voorbeeld. In 1984 zond de BBC beelden de wereld over van honger en droogte in dat land, een ramp van ongekende omvang. Hulp kwam op gang, maar de aandacht was tijdelijk. 'De media is er alleen als er dood en ellende te zien is', zegt O'Keefe, hoofd van de CRDA, een koepelorganisatie van niet-gouvernementele organisaties in Ethiopië. 'De aandacht van de pers is moeilijk vast te houden. Toen de situatie in Ethiopië beter werd, was iedereen plotseling verdwenen.' En bijna tien jaar na de hongersnood associëren Europeanen Ethiopië nog altijd met Bob Geldoff. Slechts weinigen geloven dat delen van Ethiopië inmiddels prachtig groen zijn.

door Loe Schout
en Peter van Lier

**HIVOS vraagt in campagne positieve
aandacht voor Afrikaans continent**

Ethiopië d kan zijn

Wat voor effect heeft die eenzijdige aandacht? 'Het beeld van hongersnood is schadelijk voor Ethiopië', zegt de Ethiopische econoom Eshetu Chole. "Ethiopiërs zijn trotse mensen. Maar hoe houd je dat vol? Psychologisch is de voortdurende negatieve aandacht een ramp.' Als de gemiddelde Nederlander nog in aanraking komt met Ethiopië - en trek de vergelijking maar gerust door naar geheel Afrika - dan is toch vooral door het overmaken van een bedrag op een gironummer. Op termijn worden mensen hier 'moe van alle ellende' en zien Afrika als een grote bodemloze put waar toch niets vrucht draagt.

Minstens even nadelig als de selectieve belangstelling van de westerse media voor Afrika, is de kwijnende belangstelling van politici en investeerders. Afrika wordt 'afgeschreven' en - in een wereld van groeiende economische handelsblokken (Amerika, Europa, Azië) - buitengesloten. Wel betalen de Afrikaanse landen als gevolg van hun schulden meer geld aan het Westen dan ze aan kapitaal ontvangen. Geld stroomt van arm naar rijk. De hulp vermindert en wordt aan steeds strengere condities onderhevig.

Afrika is politiek en economisch van geen belang meer, het komt ergens onder aan Europa's prioriteitenlijst. De aandacht wordt verlegd naar Oost-Europa en meer nog gericht op eigen, interne problemen. Europa heeft zich per 31 december 1992 teruggetrokken binnen de eigen muren; voor Afrika is 'Fort Europa' in alle opzichten gesloten. Europeanen - die zich door het koloniale verleden medeverantwoordelijk mogen houden voor ontwikkelingen op het Afrikaanse continent - wenden het gelaat af van de besognes ten zuiden van de Middellandse Zee.

Het is hoog tijd het beeld van het continent bij te stellen en een beroep te doen op politici om Afrika een vaste hoge plaats op de Europese agenda te geven. Afrika dient een kans te krijgen eerlijker in beeld te komen. Het is een dynamisch continent met een enorme culturele diversiteit, waar talloze volkeren oplossingen vinden voor hun dagelijkse problemen waarmee zij worden geconfronteerd, waar een sterke democratiseringsbeweging is ontstaan en waar succesvolle initiatieven zijn gericht op armoedebestrijding, duurzame ontwikkeling en herstel van mensenrechten. Miljoenen Afrikanen beheersen op bewonderenswaardige wijze de kunst tot overleven en leven. In muziek, sport en kunst behoren ze tot de wereldtop. Afrikaanse muzikanten hebben belangrijk bijgedragen aan de verrijking van de 'wereldmuziek', in Europa zijn Youssou N'Dour en Salif Keita reeds bekende sterren. Westerse artiesten als Peter Gabriel hebben Afrikaanse invloeden in hun muziek verwerkt, Paul Simon maakte dankzij die muziek zelfs zijn come-back. Keniaanse hardlopers winnen wedstrijd na wedstrijd met een bijna natuurlijk gemak. Zimbabwaanse beeldhouwers hebben in de wereld van de kunst een gevestigde

Foto: Theo Audenaert/HH

Kijk eens met andere ogen naar Afrika. Dat kan deze maand, de HIVOS-campagne 'Open voor Afrika' is volop aan de gang. De hele maand april is er aandacht voor de positieve ontwikkelingen in dit continent. Ondanks alle problemen waar het continent mee worstelt, heeft het een enorm rijke cultuur en zijn veel Afrikanen wel in goede doen. En van die cultuur kunt u nu volop genieten met muziek, zang, dans en kunst.

Ter afsluiting van de campagne zullen op 27 en 28 april in de Ahoy-hallen in Rotterdam concerten worden gegeven door de pop-musicus Peter Gabriel. Hij zal daarbij worden ondersteund door twee Afrikaanse bands. Sinds 1982 klinken er in zijn muziek Afrikaanse invloeden door. "Ik kan daar nog een van heleboel leren, vooral als het gaat om de psychologische en fysieke reacties op geluid en ritme. Afrikaanse muziek heeft vaak meer vat op die reacties dan muziek uit de wat meer 'beschaafde' contreien". Steeds meer westerse muzikanten en muziekliefhebbers krijgen belangstelling voor de traditionele muziek van de Afrikanen. Leuk dus om live mee te maken.

Bij de foto: Peter Gabriël (links) met z'n vriend Youssou n'Dour

Na het bijwonen van het concert of een bezoek aan één van de andere activiteiten die door HIVOS worden georganiseerd, zal het velen toch duidelijk worden dat Afrika meer is dan alleen hongersnood, armoede en oorlog.

Alle reden om uw blikveld te verbreden en wat leuks te gaan doen in het kader van de HIVOS-campagne 'Open voor Afrika'. Tot en met 11 april kan iedereen nog naar de Afrika-exposities in het Rotterdamse IMAX-theater aan de Leuvehaven 75.

En er is nog meer muziek in april: 9 april in Deventer, 'middags op de jaarmarkt' en 10 april in Doetinchem, 's middags op het stadhuisplein. Daarnaast is er tot en met 17 april het festival 'Cultureel gekleurd'. Voor meer informatie kunt u bellen: 076-208101. Wilt u meer weten over de campagne 'Open voor Afrika', of wilt u de speciale Afrika-krant bestellen, dan kunt u zich wenden tot de HIVOS: tel.nr. 070-3636907. (S.H.)

strijding, duurzame ontwikkeling en herstel van mensenrechten. Miljoenen Afrikanen beheersen op bewonderenswaardige wijze de kunst tot overleven en leven.

In muziek, sport en kunst behoren ze tot de wereldtop. Afrikaanse muzikanten hebben belangrijk bijgedragen aan de verrijking van de 'wereldmuziek', in Europa zijn Youssou N'Dour en Salif Keita reeds bekende sterren. Westerse artiesten als Peter Gabriel hebben Afrikaanse invloeden in hun muziek verwerkt, Paul Simon maakte dankzij die muziek zelfs zijn come-back. Keniaanse hardlopers winnen wedstrijd na wedstrijd met een bijna natuurlijk gemak. Zimbabwaanse beeldhouwers hebben in de wereld van de kunst een gevestigde

naam. Hun bijzondere beelden zijn inmiddels geliefde objecten en te vinden in 's werelds fameuze kunstgaleries. Het zijn enkel voorbeelden.

Het is ook hoog tijd voor het wegnemen van handelsbelemmeringen voor Afrikaanse producten in Europa, voor het kwijtschelden van de ondraaglijke schuldenlast, voor het stopzetten van voedseldumping die de lokale voedselproductie verstoren en voor het verlenen van grootschalige hulp. Europeanen moeten zich werkelijk gaan bekommeren om Afrika, in economisch, politiek, sociaal en cultureel opzicht. De aandacht moet verder strekken dan rampenbestrijding en liefdadigheid. ●

RADIO

Actuele informatie over de programma's die in dit overzicht niet zijn genoemd, wordt op de dag van uitzending gegeven door Teletekst. Op pagina 264 kunt u lezen wie de gasten zijn van het interviewprogramma *Boven het Dal*, en wat de inhoud is van het literaire programma *De Verbeelding*.

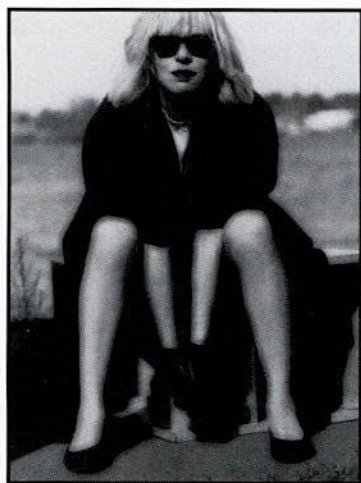
Het Voordeel van de Twijfel
maandag 12 april,
13.10 uur, Radio 5.

De teloorgang van de stilte

In Nederland is nog nauwelijks een plekje te vinden waar het werkelijk stil is. Zelfs buiten de Randstad wordt de stilte van de nacht en vroege ochtend verbroken door het lawaai van vliegtuigen en het voortrazende verkeer. In ons land heeft de stilte nu eenmaal minder prioriteit dan het economische belang van een nieuwe snelweg of landingsbaan.

Jantiene van Asch

Boven het dal
maandag 12 april,
14.03 uur, Radio 5.

Onlangs verscheen van haar 'Het bal der eenzamen', een bundel met journalistieke reportages over neo-nazi's, de multinational, het sterfhuis, de inrichting, de sekte. Over macht, liefde en verlangen. Vanmiddag is zij te gast in *Boven het dal*.

De bio-industrie

Het Voordeel van de Twijfel
maandag 26 april,
13.10 uur, Radio 5.

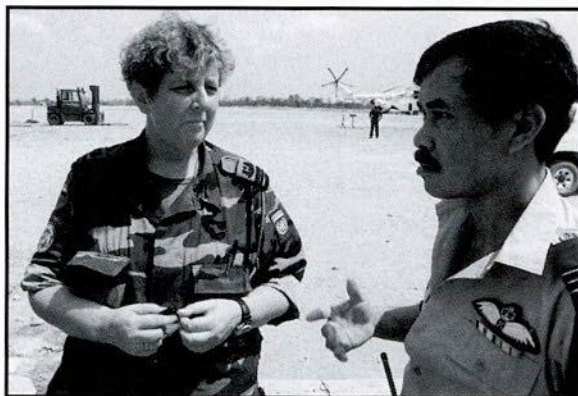
TELEVISIE

Geestelijk Raadsvrouw in Cambodja

vrijdag 16 april,
22.50 uur, Nederland 1.

Klazien van Brandwijk-Wiltjer, humanistisch geestelijk raadsvrouw, vertrok op 4 december voor een half jaar naar Cambodja om de zeshonderd Nederlandse militairen die daar zijn gestationeerd, bijstand te verlenen. Regisseur Rob van der Linden vertrok met cameraman Peter Lataster, geluidsman Wouter Hazebos en producent Kaie Klaasen naar Cambodja om Klazien van Brandwijk te portretteren. Twaalf dagen lang volgde het team haar.

"In deze documentaire willen we laten zien wat het werk van een humanistisch geestelijk raadsvrouw inhoudt," zegt Rob van der Linden. "We hebben het met bewondering vastgelegd. Ze is een soort 24 uurs-praatpaal, bij wie iedereen ongeremd z'n hart lucht. De mariniers en militairen vinden het prettig om dat niet alleen bij elkaar maar ook bij iemand anders te kunnen doen. En Klazien is daar voor hen, voor iedereen, altijd. Haar werk wordt enorm gewaardeerd. Eigenlijk is zij een buitenstaander, maar dan wel een buitenstaander die ruimte geeft om te reflecteren." De omstandigheden waaronder de humanistisch geestelijk raadsvrouw haar werk doet, zijn niet gemakkelijk. De dreiging van het geweld is overal voelbaar, de temperaturen van 35 tot 42 graden ook. Een werkdag begin om half zes 's morgens, en duurt regelmatig tot twee uur 's nachts. Rob van der Linden: "Ze is nog tot juni in Cambodja en zegt het wel vol te houden. Maar het is slopend. Op een gegeven

Klazien van Brandwijk (links)

Nederlandse VN-militair
op wacht in Sisophon

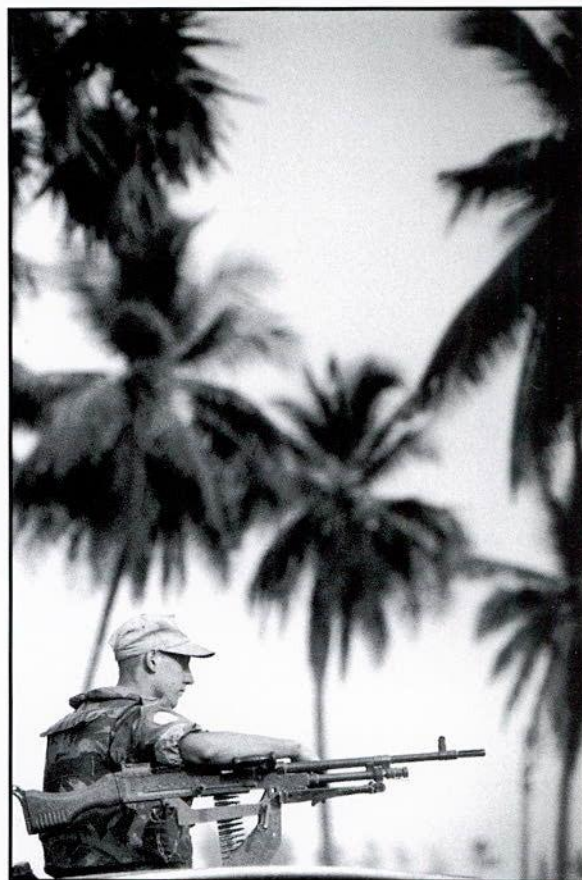

Foto: Klaas Fopma/HH

moment stortte dicht bij ons in de buurt een helikopter neer. Russen en Canadezen raakten gewond. Klazien gaat dan meteen aan het werk. Gaat mee naar het ziekenhuis, doet werk wat eigenlijk haar taak niet is. Maar ze vindt het allemaal zo vanzelfsprekend. De volgende dag moesten we zelf ook in een helikopter stappen. Dat geeft toch spanning." Behalve een portret van Klazien van Brandwijk willen de documentairemakers ook de dreigende sfeer laten zien. "Elk moment kan er wat gebeuren. Dat heeft natuurlijk invloed op de mensen die daar hun werk doen. Mariniers, die opgeleid zijn om heel ander werk te doen, lopen gewonde Cambodjaanse kinderen

te verzorgen. Velen hebben daar problemen mee. Ze vragen zich af wat ze er doen. Voor Cambodjanen telt een mensenleven meer of minder momenteel niet zo. Moet ik dan een half jaar ver van huis zijn, en zelf de nodige risico's lopen?" In gesprekken met de militairen speelt Klazien een onmiskenbare rol. Zij probeert alles weer op een rijtje te zetten en hen te overtuigen van de noodzaak van hun aanwezigheid."

Landschappen waar niemand van weet

vrijdag 7 mei,
22.50 uur, Nederland 1.

"Ze zien me aan voor iemand die ik niet ben. Er zijn dingen te zien waarvan ze iets denken dat er niet is. Zij hebben me tien jaar geleden uit een museum gegoooid. Ook Sandbergen heeft me eens verwijderd. Daar heb ik de pest over in gekregen. Nu is de moraal veranderd. Verschrikkelijk zelfs. Ik ben ervoor geridderd!"

Melle Oldeboerrigter ('schilder, tekenaar, Amsterdammer') is een veelbesproken kunstenaar. Zijn doeken konden bij lange na niet op ieders begrip rekenen, al groeide het aantal bewonderaars gestaag. Op zijn schilderijen spelen angst, dood en destructie een belangrijke rol. Maar ook de enorme bewondering voor dier en natuur heeft een plaats gekregen op zijn doek, met een uitgesproken plaats voor de fallus.

"Met pornografie heeft het niets te maken," verdedigt Melle zich. "Met seks heeft het niets te maken. Ook al zie je de meest schunnige dingen, als je weet dat het schunnig is, kan je niets gebeuren."

Neef Melle van Essen heeft een opvallend, zeer persoonlijk televisieportret van zijn oom Melle (1908-1976) gemaakt.

"Kijken doe je met je ogen, zien met je gevoel", zei oom Melle altijd. Ik ben opgegroeid met het werk van hem. Het was altijd zo vanzelfsprekend dat dat er was, dat ik ben vergeten om te kijken. Op het moment dat ik me begon af te vragen wie oom Melle in feite was, ging hij dood."

In de film, die gelardeerd is met fragmenten uit onder meer VPRO's Diogenes, komen Melles vroegere vriendin Marth Bruyn, zijn latere vrouw Puck van Hilst, zijn zus Liberta Oldeboerrigter en zwager Joop van Halm uitvoerig aan het woord. Voor citaten van Melle zelf is de stem van Gerard Thole geleend.

"Het dagelijks leven inspireert me niet," zegt Melle over zijn werk. "Visioenen komen als ik achter de ezel plaatsneem. Kinderen en dieren komen er in mijn schilderijen altijd goed van af. De natuur is altijd mooi, daar kom je met je handen niet aan." "Kunst hoeft niet mooi te zijn. Dan moet je bloemen, landschappen, mooie mensen schilderen. Dit is heel wat anders."

"Melle keek op zijn eigen manier naar dingen," vertelt Puck, "en daar verbaasde ik me over. Ik begreep er helemaal niets van. Hij kon goed kijken, en toch alles op zijn eigen manier zien. Melle

wilde ook helemaal niets uitleggen over zijn werk. Ik vroeg het hem ook niet. Als je niets voor dit werk voelt, moet je maar niet kijken, zei hij dan. Het was zijn afdeling."

Eén van de mooiste momenten uit de film is een 8mm-filmopname van Melle als hij aan het werk is. "Ik ben met dit meisje begonnen, en ik heb haar verder uitgewerkt. Misschien krijgt ze straks nog wel iets over haar hoofd, dat weet ik nog niet. Er zit geen verhaal in. Ik kan haar ook weer laten verdwijnen als ik dat wil. Maar ik denk dat ik haar maar laat staan. Ik vind het wel mooi zo."

"Mijn werk zal wel, denk ik, een grote aanklacht zijn die op verdekt opgestelde romantische manier wordt voorgedragen," luidt de stem van Gerard Thole. "Ja, ik ben romantisch. Als ik dat niet was, zou ik het veel wranger voordragen."

Na veel aarzelen zegt Puck: "Ik denk dat het zo is: Melle zag meer in dieren en de natuur dan in de mensen. Ik geloof dat hij daarmee zelf in de knoop zat. Maar hij kon ook helemaal omslaan: mensen uitbundig bekijken, en plezier om ze hebben. Melle is niet te vatten, voor niemand. Hij liet iedereen denken: Melle is van mij, en iedereen handelde daar naar."

Foto: Steye Raviez/HH

Melle: kijken doe je met je ogen, zien met je gevoel.

MEER INFORMATIE OVER DE HUMANISTISCHE OMROEPSTICHTING
(HOS): POSTBUS 135, 1200 AC HILVERSUM. TEL.: 035-284689
Samenstelling: Bert Mol

TELEVISIE

Filosof Leibowitz

A Philosopher for all seasons

In deze documentaire spreekt de grootste Israëliisch-joodse filosoof van deze eeuw, Yeshayahu Leibowitz, zich uit over de fundamentele problemen, zoals de onderdrukking van de Palestijnen, in Israël. Lengte: 45'. (1991)

Klaar met leven

'Klaar met leven' schetst een fictief beeld uit een euthanasiepraktijk. Een 87-jarige teleurgestelde vrouw wil een eind aan haar leven maken. Hoe reageert haar omgeving op die wens? Lengte: 45'. (1989)

Ruben

Ook op 16mm-film beschikbare aflevering van Yoy, waarin de hemofilie-patiënt Ruben (22) vertelt over de ziekte Aids waaraan hij lijdt.

Afscheid van de RAF?

Frans Jennekens kreeg als eerste toestemming van het ministerie van justitie van Nieder Sachsen om Knut Folkerts, lid van de Rote Armee Fraktion, te interviewen. Folkerts zit een levenslange gevangenisstraf uit in Hannover. In de gelijknamige radiodocumentaire zoekt Frans Jennekens en Erik Hogenboom naar de achtergronden van de RAF-verklaring, waarin onder voorwaarden het geweld en de terreur worden afgezworen. Lengte: 55'. (1992)

Knut Folkerts

De catalogus radio- & televisieprogramma's van de Humanistische Omroep Stichting bevat een schat aan waardevolle HOS-uitzendingen van de afgelopen jaren. Hieronder een willekeurige greep uit de catalogus. Een tv-programma op een VHS-band (lengte 60 minuten) kost 45 gulden. Een audiocassette met een radioprogramma van een half uur kost een tientje, een cassette met een radioprogramma van 45 tot 60 minuten kost 13 gulden. De complete catalogus is te bestellen door 7,50 gulden over te maken op girorekening 9449 ten name van de HOS in Hilversum onder vermelding van 'Catalogus'.

veranderen

Veranderen

De journalist Ko, die zich heeft laten veranderen in de vrouw Corinne. Ireen van Dithuizen volgde hem ruim drie jaar, vanaf het moment dat hij zijn voornemen bekend maakte tot een jaar na de operatie. Lengte: 70'. (1992)

Afscheid

Film over de laatste maanden uit het leven van humanistisch geestelijk raadsvrouw Aleida Hartstra, die op 29-jarige leeftijd overlijdt aan leukemie. De film kreeg een speciale vermelding op de Prix Europa 1989 en is winnaar van de J.B. Broekszprijs 1989 en de Grote Prijs van het World TV Festival in Toyama 1990, Japan. Lengte: 50'. (1989)

Spierkracht

In deze Yoy-aflevering vertelt Marie-José, geboren en getogen in Het Dorp, te weigeren te leven naar haar ziekte. "Het gaat er niet om hoeveel ruimte je hebt om te leven, maar hóe je binnen de jou gegeven ruimte leeft." Lengte: 30'. (1992)

Van God los

Joop van Tijn voert indringende gesprekken met vijf mensen die bewust hun geloof aan de kant hebben gezet. Aukje Holtrop, Helene Weijel, Wil Gerards, Hugo Koolschijn en Ivo de Wijs vertellen over het hoe en waarom, en hoe nu verder. Lente: 5 x 15'. (1985/'86)

Ivo de Wijs

Tussen Fes en Veghel

Met de ADO-Mediaprijs 1992 bekroonde uitzending van het jongerenprogramma Yoy over Nora. Het 15-jarige meisje is geboren en getogen in Veghel, Noord-Brabant. In 1988 besloten haar ouders na negentien jaar terug te keren naar Marokko. Twee jaar later wil iedereen weer terug naar Nederland. Yoy zocht Nora op. Lengte: 30'. (1990)

Klein mankement geen bezwaar

Vier interviews van Ageeth Scherphuis met mensen die leven met een lichamelijk handicap. Zij ontmoeten onbegrip voor hun seksuele verlangens. De vier geïnterviewden vertellen hoe groot de problemen zijn op dit gebied, maar ook hoe gehandicapten vaak zelf initiatieven ontplooiën. Lengte: 4 x 15'. (1989)

RADIO

Het schortje van de terrorist

Hoorspel uit de serie 'Voor het doodgaan' van Kees Vlaanderen, gebaseerd op theatervoorstellingen van Toneelgroep Amsterdam en handelend over de verwerking van oorlogservaringen. Het schortje van de terrorist gaat over de RAF, dat in Duitsland haar vijand zag; voor Duitsland was dat de RAF. Onderscheiden met de Prix d'Italia 1991. Lengte: 55'. (1991)

Het andere Israël

Stan van Houcke geeft in vier delen een historische beschouwing over het Palestijns-Israëliësch conflict. Lengte: 4 x 55'. (1990)

Stan van Houcke & Wim Kayzer

Stan van Houcke portretteert VPRO-programmamaker Wim Kayzer. Lengte: 2 x 55' (1989).

Betonnen restanten van een verloren utopie

Een eervolle vermelding voor de Zilveren Reissmicrofoon 1992 was weggelegd voor deze documentaire, waarin het leven in de Bijlmermeer ('de stad van de toekomst') wordt geschetst. Lente: 55'. (1991)

Kees Boeke

Portret van de radicale anti-militarist, idealist en self-made pedagoog Kees Boeke (1884-1966), vooral bekend geworden met zijn school De Werkplaats Kindergemeenschap in Bilthoven. Lengte: 55'. (1991)

Jozef van den Berg

Portret van deze vermonikkiseerde poppenspeler, die in een schuur in een klein Gelderse dorp afstand heeft gedaan van bijna alle aardse genoegens en het theater heeft verruild voor ikonen en het 'nieuwe geloof'. Lengte: 55'. (1992)

Ies Spetter

Gesprek met deze 70-jarige Amerikaanse, in Nederland geboren humanist over de Tweede Wereldoorlog, het verzet, het verraad, Auschwitz en het geloof in de mensheid. Lengte: 55'. (1992)

Hoofdbestuur HV weer op koers, bestuurlijk conflict van de baan

Het bestuurlijk conflict binnen het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond is opgelost. Alle betrokkenen hebben ingestemd met het rapport van de onderzoekscommissie, die werd ingesteld om de gebeurtenissen te onderzoeken die leidden tot het aftreden van vijf bestuursleden. Ook over de aanbevelingen van de commissie is iedereen het eens. Het congres gaf met een luid applaus blijk van zijn instemming.

De bereidheid van alle hoofdbestuurleden om hun functie in november ter beschikking te stellen, ongeacht de termijn waarvoor zij zijn gekozen, geeft een nieuw in te stellen adviescommissie alle noodzakelijke ruimte om in wijsheid tot aanbeveling van kandidaten te komen. Intussen blijft het huidige bestuur in functie met het volledige vertrouwen van het congres.

Eensgezindheid in het zoeken naar oplossingen voor de gerezen problemen kenmerkte de extra congresdag op 13 maart in Utrecht. Dit in tegenstelling tot de stemming op het congres in november waar zowel de verklaringen van de afgetreden bestuursleden als die van de blijvende hoofdbestuurleden verwarring bij de congresafgevaardigden veroorzaakten. De verwarring kwam ook tot uiting in perspublicaties, waardoor de indruk werd gewekt dat het Humanistisch Verbond in een crisis was verwickeld. De onderzoekscommissie schrijft daar nu over:

'Hoe betreurenswaardig het ook is dat een aantal HB-leden elk om hen moverende redenen het HB wenst te verlaten, een crisis in het Verbond kan daaruit in dit geval naar het oordeel van de commissie niet worden afgeleid. Het ware dan ook voor het Verbond veel beter

geweest als het aftreden niet een ogenschijnlijk demonstratief karakter had gekregen. Dit heeft het Verbond in de publieke opinie onnodige schade berokkend.'

Elk van de afgetreden leden had eigen zakelijke en/of persoonlijke overwegingen om het hoofdbestuur te verlaten, maar bij geen van de betrokkenen was sprake van wezenlijke bezwaren tegen de koers die door het HV de afgelopen jaren is uitgezet.

Wel is er binnen en buiten het bestuur volop discussie over een nieuwe wijze van leidinggeven aan de Vereniging, nieuwe verhoudingen tussen bestuurlijke organen, nieuwe rollen voor bestuurders, een nieuwe definitie van de plaats van het Centraal Bureau. Volgens de onderzoekscommissie leiden dit soort ingrijpende veranderingen onvermijdelijk tot spanningen. Meer eenheid in stijl van leidinggeven en communiceren is daarom gewenst, een maximale openheid en verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van informeren en vooral ook luisteren.

Behalve waardering voor de inhoud van het rapport kreeg de onderzoekscommissie onder leiding van Klaas de Vries veel lof toegezwaaid voor haar voortvarende werkwijze. Ingesteld op 6 januari, slaagde zij erin haar eindrapport aan het congres van 13 maart aan te bieden zodat er al op het eerstvolgende congres, 20 november in Utrecht, spijkers met koppen kunnen worden geslagen.

Algemeen HV-voorzitter Jan Glastra van Loon was blij op de congresdag 'een naar hoofdstuk' te kunnen afsluiten. Het herstelde contact met de afdelingsbesturen op de bijeenkomsten in het land is alom als vruchtbaar ervaren.

Persverklaring

Zowel het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond als de vijf in november afgetreden bestuursleden hebben met instemming kennis genomen van rapportage en aanbevelingen van de commissie die het bestuurlijk conflict onderzocht dat op het congres in november manifest werd.

Vijf van de vijftien hoofdbestuurleden besloten toen op te stappen omdat er voor hen een onwerkbaar situatie was ontstaan.

De onderzoekscommissie rapporteerde haar bevindingen op een extra congresdag van het Humanistisch Verbond, zaterdag in Utrecht. Het congres betuigde bij acclamatie adhesie met het rapport van de onderzoekscommissie.

Het rapport van de onderzoekscommissie is voor belangstellenden verkrijgbaar bij het Centraal Bureau (Postbus 114, 3500 AC Utrecht).

Gewestelijke Weekend in Noord-Holland

Het gewest Noord-Holland organiseert op 17 en 18 april het traditionele gewestelijk weekend dat dit keer het thema 'Vreemd' heeft. Er zal ruim gelegenheid zijn

voor onderling contact. In het programma wordt ook rekening gehouden met deelname van kinderen.

Plaats: Het Zeehuis, Verspijckweg 5, Bergen aan Zee. Aankomst: zaterdag tussen 13.30 en 14.00 uur. De kosten zijn f 40,- per persoon. Voor kinderen t/m 16 jaar wordt een vrijwillige bijdrage gevraagd. Informatie bij Ton Oortman Gerlings, Patrijzenhof 96, 1742 BJ Schagen, tel.nr. 02240-17692 (thuis) of 12247-4131 (werk).

Zwart-Wit, eerste thema van project Samen Leven

'Samen Leven' is het belangrijkste vormingsproject van het Humanistisch Verbond voor de komende paar jaar. Vanuit humanistische normen en waarden wordt kritisch gekeken naar het contact tussen mensen met een verschillende achtergrond. Situaties in het alledaagse leven staan centraal. Het eerste thema 'Zwart-Wit' gaat over het persoonlijke contact tussen Nederlanders en mensen met een andere culturele achtergrond. Het project kan worden uitgevoerd in plaatselijke afdelingen van het Humanistisch Verbond.

Op het Landelijk Humanistisch Centrum in Utrecht zijn een gratis folder en een documentatiemap verkrijgbaar. De map (180 pagina's) is in de eerste plaats bestemd voor projectorganisatoren en gespreksbegeleiders, maar is ook verkrijgbaar voor belangstellenden. Prijs: f 15,- voor leden van het Humanistisch Verbond, f 25,- voor niet-leden. Voor verzending wordt f 7,50 extra gerekend. Bestellen door overschrijving van het bedrag op postgiro 197930 t.n.v. het Humanistisch Verbond o.v.v. 'Map Samen Leven'.

(Ingezonden mededeling)

Tijd voor.....

Een tweedaags seminar met workshops over zelfmanagement, humanisme, creatief denken, time-management, omgaan met spanning en stress, grote veranderingen in je leven, conflicthantering, relaties en seksualiteit, omgaan met dilemma's, grenzen stellen, leren kiezen en plannen maken. Elk dagdeel keuze uit verschillende workshops, met voldoende ruimte voor ontmoeting en reflectie. Drie keer per jaar.

Op vrijdag en zaterdag 18 en 19 juni 1993 van 9.30 tot 16.30 uur in Drenthe. Kosten f475,00 exclusief overnachting. Korting in overleg. Organisatie: De Mink Denktechnieken. Inlichtingen: 05700-35543. Frank de Mink, Keurkampstraat 16, 7415 DL Deventer.

Cultuur dichterbij in Delft

In Delft worden een aantal lezingen georganiseerd rond het thema 'Cultuur dichterbij'. Op maandag 26 april zal mevrouw Carrie Key spreken over het onderwerp 'Poëzie dichterbij'. Aanvang: 20.00 uur. Plaats: het DSHB-huis,

zaal De Uithoek, Voorinkplein 99 te Delft.

Op maandag 7 juni zal mevrouw Jopie Wypkema-Meyer spreken over Nederlandse musea. Zelfde tijd, zelfde plaats.

Stuur uw gegevens voor deze rubriek

vóór 15 april naar de redactie:

Postbus 114, 3500 AC Utrecht,

t.a.v. Alice Dessens (illustraties welkom).

Samen-leven in Dordrecht

In het kader van het project Samen-Leven spreken op woensdag 28 april om 20.00 uur in het Humanitashuis, Brouwersdijk 4 te Dordrecht HV-voorzitter Glastra-van Loon en Hervormd predikant Lefeber over samen-Leven in onze multiculturele maatschappij. Een en ander bekeken vanuit christelijke en humanistische uitgangspunten. Na hun inleidingen is er volop gelegenheid tot discussie.

Aids in Haarlem

Op donderdag 22 april zal in Haarlem een avond worden gehouden in het kader van het thema 'de grenzen van de ethiek'. Anton Vedder, docent bij het Centrum voor Toegepaste Ethiek van de Erasmus-universiteit in Rotterdam, zal dan een inleiding houden over de ethische aspecten van het omgaan met Aids. Aanvang: 20.00 uur. Plaats: Nivoncentrum, Dickmansstraat 2, Haarlem.

Humanisme en Spiritualiteit in Amsterdam

O. Duintjer, hoogleraar filosofie en spiritualiteit houdt op dinsdag 20 april een lezing over humanisme en spiritualiteit. Aanvang: 20.00 uur. Plaats: gebouw "De Coenen", J.M. Coenenstraat 4-6 Amsterdam. Toegang is gratis.

(Kleine) criminaliteit in Amersfoort

Een voorlichter van de politie zal vragen beantwoorden die u kunt stellen naar aanleiding van de toegenomen (kleine) criminaliteit.

Deze avond wordt georganiseerd door de Amersfoortse afdelingen van Humanitas, De Vrije Gedachte en het Humanistisch Verbond. Aanvang: 20.00 uur. Plaats: De Eemgaarde, Dorresteinseweg 49, Amersfoort.

ONTMOETINGSWEEKEND HOMO- LESBISCHE WERKGROEP

Van 16-18 april vindt het voorjaarsweekend plaats van de HLW te Heeze (NB). Ook dit keer weer tal van thema- en doegroepen. Brochure en inschrijvingsformulier kunt u aanvragen door te schrijven naar: HLW, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, of bellen 030-318145 tst. 324.

Ingezonden mededeling

What is life to me without thee

Na vele activiteiten en een lange slopende strijd eindigde vandaag, uitgeput, het leven van onze lieve, zorgzame en met ons allemaal meelevende vrouw, moeder en beppe

DIEUWKE BAUKJE STELLINGA-DE JONG

geboren 20 juli 1912 te Leeuwarden.

Vandaag waren wij 53 en een half jaar getrouwd.

Groningen, 23 februari 1993
9718 DH Steenhouderskade 83

Namens ons allen,
Govert Stellinga

EMANCIPATIE IN CIJFERS

'Emancipatie in cijfers' is de titel van een door het ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid uitgegeven brochure met statistische gegevens over de positie van vrouwen.

Enkele gegevens: in 1991 had van de Nederlandse vrouwen van 15-65 jaar 55,5% een (deeltijd)baan.

Van de gehuwde vrouwen werkte 49%, tegenover 70% van de ongehuwde vrouwen.

De participatie van weduwen en gescheiden vrouwen in 1991 kwam overeen met die van gehuwde vrouwen, met het verschil dat weduwen minder vaak een baan hadden. Het aantal mannelijke eenpersoonshuishoudens is tussen 1981 en 1989 bijna verdubbeld tot 714.000. In 1989 waren er ongeveer 1,7 miljoen eenpersoonshuishoudens, ongeveer 2 miljoen echtparen met kinderen en 1,3 miljoen echtparen zonder kinderen.

ALLEENSTAANDEN WEL- KOM ALS PLEEGOUDER

Jarenlang hebben sommige pleeggezinnen-centrales alleenstaanden niet als pleegouder geaccepteerd. Maar de Centrale voor Pleeggezinnen Noord-Brabant en Limburg laat ook alleenstaanden en alleenstaande ouders nadrukkelijk in aanmerking komen voor het pleegouderschap.

Jaarlijks zijn er duizenden kinderen en jongeren die voor korte of lange tijd niet door hun eigen ouders verzorgd kunnen worden. Voor hen zoeken de Centrales voor Pleegzorg geschikte pleegouders. Het verblijf op een pleegadres kan variëren van een paar dagen, maanden of jaren tot verblijf door de week, tijdens de weekeinden of alleen tijdens de vakantieperiode.

Geïnteresseerden kunnen een uitgebreide folder aanvragen bij de Centrale voor Pleeggezinnen, Antwoordnummer 166, 5200 WB Den Bosch.

LOS VAST

Stichting LosVast

uit zich sedert 3 Maart 1970
middels woord en geschrifte
over allerlei facetten rond
het fenomeen alleenzijn.
Dit onderwerp gaat iedereen
aan. De helft van allen die nu
samen wonen is straks alleen.
In ons land is nu 1/3 van
alle huishoudens een
éénpersoonshuishouden.

Het gaat over:

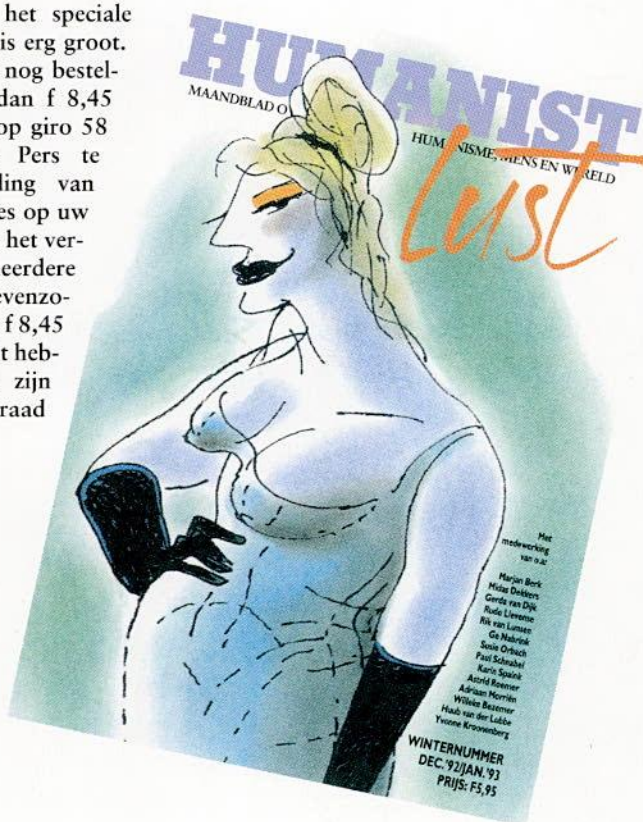
MENTALITEIT en PRAKTIJK van

ALLEEN ZIJN ALLEEN VOELEN ALLEEN WONEN ALLEEN REIZEN

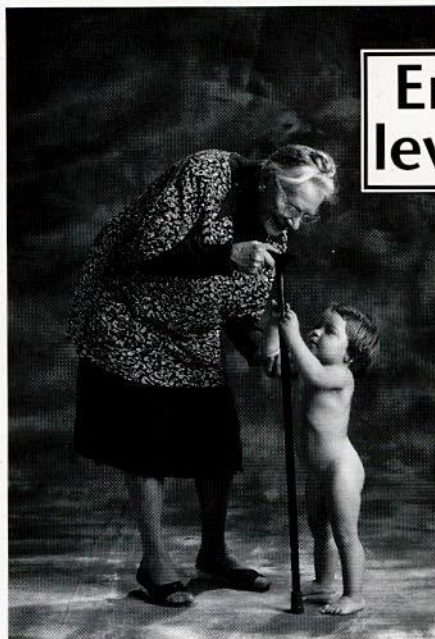
Inl. over brochures en voordrachten:

Empelse-dijk 14
5235 AE Den Bosch
tel. 073-421323, 9-10.30 uur
fax 073-410388, dag / nacht

De belangstelling voor het speciale
winternummer over lust is erg groot.
U kunt het lust-nummer nog bestel-
len via de giro. Maak dan f 8,45
(f 5,95 plus porti) over op giro 58
van de Humanistische Pers te
Utrecht onder vermelding van
'Humanist-lust'. Het adres op uw
giro-afschrijving geldt als het verz-
endadres. Wilt u meerdere
exemplaren? Maak dan evenzo-
vele keren het bedrag van f 8,45
over als u exemplaren wilt heb-
ben. Extra bestellingen zijn
mogelijk zo lang de voorraad
strekt.

Er is wel degelijk leven na de dood.

Als een leven ophoudt, gaat Het Leven
door. Al wat u tijdens uw leven de
moeite van het ondersteunen waard
vond, moet het zonder uw steun doen.
Neem daarom maatregelen. Maak een
testament. En als het Humanistisch
Verbond u iets waard is geweest, denk
eens na over een legaat
aan het Steunfonds
Humanisme. Vraag
gerust meer informatie,
met de onderstaande
bon is dat heel
gemakkelijk.

**STEUNFONDS
HUMANISME**
POSTBUS 114, 3500 AC UTRECHT
TELEFOON 030 - 31 81 45
BANK C&E 69.97.13.889

GIRO 6168

Ja, ik wil meer informatie over legateren aan het Steunfonds Humanisme.

Naam:

Telefoon:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

In een envelop zonder postzegel zenden naar:

Steunfonds Humanisme. Antwoordnummer 2181, 3500 AC Utrecht.

(Ingezonden mededeling)

**Internationale
School voor
Wijsbegeerte**

ETHIEK IN PRAKTIJK

Conferentie op 1 en 2 mei

*In hoeverre kan de ethiek
middelen aanreiken die van
dienst zijn bij de oplossing
van maatschappelijke
vraagstukken.*

Docenten:

drs. A.H. Vedder
en dr. M. Verkerk

Deelnamkosten:

Conferentie: f 80,-, tot 27
jaar f 40,-. Pension: f 104,-.

Informatie:

ISVW, Postbus 216,
3800 AE Amersfoort
Tel. 033-650700